

STICHTING 'WIJ VERTROUWEN STEMCOMPUTERS
NIET'

Linnaeusparkweg 98
1098 EJ AMSTERDAM

Datum
13 november 2007

Ons nummer
200707762/1/H2

Uw kenmerk

Onderwerp
NV NEDERLANDSE
APPARATENFABRIEK NEDAP/SS BIZA
KIESWET

Behandelend ambtenaar
M.E. Walsmit-Genemans
070-4264568

Bij deze brief treft u aan (een) kopie(ën) van (een) hoger beroepschrift(en), met eventuele bijlagen, gericht tegen de uitspraak van Rechtbank Amsterdam, sector bestuursrecht van 1 oktober 2007, AWB 07/2268 EN 07/2340.

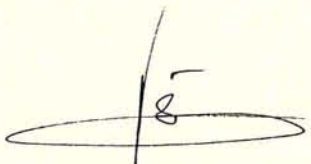
De naam en het nummer van deze zaak zijn u eerder meegedeeld. U vindt ze bovenaan deze brief onder "Onderwerp" en "Ons nummer".

U wordt in de gelegenheid gesteld om binnen vier weken na de dag van verzending, dit is de dagtekening, van deze brief, een schriftelijke uiteenzetting te geven.

Over de verdere behandeling van deze zaak ontvangt u nader bericht.

Hoogachtend,

de Voorzitter van de Afdeling bestuursrechtspraak,
voor deze,

mr. H.H.C. Visser,
directeur Bestuursrechtspraak

De secretarie is van 24 december t/m 1 januari gesloten.

AANTEKENEN M.H.R.

De Afdeling bestuursrechtspraak van de
Raad van State
Postbus 20019
2500 EA DEN HAAG

RAAD VAN STATE	
INGEKOMEN	
06 NOV 2007	
ZAAKNR.	200707762
AAN:	
BEHANDELD: DD:	PAR:

prof. mr. N.S.J. Koeman
advocaat

Advocaten en notarissen
Strawinskyalaan 2001
Postbus 75640
1070 AP Amsterdam
Nederland
T +31 20 546 01 86
F +31 20 546 07 34
niels.koeman@stibbe.com
www.stibbe.com

Onze ref.
NK/vb/1018400(2926539)
Datum
5 november 2007

Betreft: hoger beroep N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek Nedap

S.V.P. GRIFFIERECHT TEN LASTE BRENGEN VAN REKENING-COURANT

Hoogedelgestreng College,

Namens cliënte, de naamloze vennootschap N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek Nedap, voor wie ik in deze als raadsman en gemachtigde optreed, wend ik mij tot U inzake het navolgende.

Cliënte heeft kennisgenomen van de uitspraak van de Voorzieningenrechter van de rechtbank te Amsterdam d.d. 1 oktober 2007, nr. AWB 07/2268 en 07/2340, in de zaak van de Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet" tegen de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In bedoelde uitspraak heeft de Voorzieningenrechter onder meer het beroep betreffende het goedkeuringsbesluit van de Minister van BZK omtrent de elektronische stemmachines van cliënte gegrond verklaard en de beslissing op bezwaar vernietigd. Aangezien cliënte zich niet met de uitspraak van de Voorzieningenrechter kan verenigen komt zij bij deze, derhalve tijdig, bij Uw Afdeling in hoger beroep en wel op de navolgende gronden:

Wettelijk kader

- (1) Ingevolge het Kiesbesluit en de Kieswet mogen bij verkiezingen alleen stemmachines worden ingezet wanneer die door de Minister van BZK zijn goedgekeurd. De goedkeuring van stemmachines is nader geregeld in de Regeling Voorwaarden en Goedkeuring Stemmachines 1997. Artikel 2 lid 1 van de Regeling bepaalt dat de Minister instellingen aanwijst die bij uitsluiting bevoegd zijn tot het keuren van stemmachines. Als zodanig is als enige aangewezen TNO ITSEF B.V., waarvan de naam met ingang van 1 september 2006 is gewijzigd in Brightsight B.V.. De artt. 3 en 4 van de Regeling betreffen de goedkeuring door de Minister van een prototype van een stemmachine. Artikel 5 lid 1 van de Regeling betreft de goedkeuring van een stemmachine die in voldoende mate met het prototype overeenstemt

De praktijk wordt gevoerd door Stibbe N.V. (ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel onder nummer 34198700). De algemene voorwaarden van Stibbe N.V. zijn van toepassing en bevatten een aansprakelijkheidsbeperking. De algemene voorwaarden zijn gedeponeerd bij de rechtbank te Amsterdam en worden op verzoek kosteloos verstrekt. Zij zijn tevens te vinden op www.stibbe.com.

STVSD2926539.1

dan wel voldoet aan de voorwaarden waaronder het prototype is goedgekeurd. Artikel 8 van de Regeling bepaalt dat bij geringe aanpassingen van een goedgekeurde stemmachine, die het prototype niet wezenlijk aantasten, door de aanvrager volstaan kan worden met een goedkeuring als bedoeld in artikel 5.

Goedkeuring prototype

- (2) Op 6 januari 1998 heeft de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken het prototype ES3B van Nedap goedgekeurd. In januari 2002 heeft Nedap ESD1-stemmachine met software versie 3.0 ter keuring aangeboden. Op 12 februari 2002 heeft TNO op grond van het bepaalde in artikel 8 van de Regeling verklaard dat de ter keuring aangeboden stemmachine ESD-1 met software-versie 3.0 in voldoende mate overeenkomt met het prototype (ES3B) en voldoet aan de in het Kieswet en het Kiesbesluit gestelde eisen. Bij besluit van 25 februari 2002 heeft de Minister van BZK stemmachine ESD1 goedgekeurd. Dat goedkeuringsbesluit is onherroepelijk geworden. Vervolgens is nog een aantal aanpassingen doorgevoerd welke aanpassingen op 26 mei 2004 hebben geleid tot een nieuwe goedkeuring van stemmachine ESD1 op grond van artikel 8 van de Regeling. Ten slotte hebben er nog twee andere goedkeuringen ex artikel 8 van de Regeling plaatsgevonden. De eerste betrof de goedkeuring van de aangepaste ESD1 op 24 februari 2006. De laatste betrof de goedkeuring van de ESD1-NL op 17 november 2006. E.e.a. is in het volgende overzicht aangegeven:

Type	Datum aanvraag	Datum verklaring	Datum goedkeuring
ES3B	13 november 1997	27 oktober 1997	6 januari 1998
ESD1 SW3.0	12 februari 2002	12 februari 2002	25 februari 2002
ESD-1	14 mei 2004	13 mei 2004	26 mei 2004
ESD1 SW3.02	22 februari 2006	16 februari 2006	24 februari 2006
ESD1NL SW3.02	9 november 2006	8 november 2006	17 november 2006

- (3) In het besluit van 2 maart 2007 is de stemmachine ESD1NL met software-versie 3.02 van Nedap goedgekeurd. Die goedkeuring vond plaats op basis van een verklaring van Brightsight d.d. 8 november 2006 inhoudende dat de genoemde stemmachine in voldoende mate overeenstemde met het prototype. Daarbij werd gedomd op het goedkeuringsbesluit d.d. 6 januari 1998 betreffende het type ES3B en de latere goedkeuringen van de aanpassingen van dit prototype.

Aanpassingen aan stemmachines

- (4) Nedap heeft in 2006 op verzoek van het Ministerie van BZK de Nedap-stemmachines voorzien van extra voorzorgmaatregelen. Daarbij ging het om de vervanging van een hardware-component EPROM door een component PROM (in tegenstelling tot de EPROM kan de software-inhoud van de PROM niet met ultra violette straling worden gewist) alsmede het aanbrengen van een mechanische verzegeling ter beveiliging van de electronicabehuizing. Op 14 september 2006 heeft Nedap een beschrijving van de bedoelde maatregelen aan de keuringsinstelling toegestuurd en verzocht te beoordelen of en in hoeverre deze maatregelen goedgekeurd dienden te worden. In de brief van TNO van 20 september 2006 is opgemerkt dat voor de verzegeling geen eisen bestaan in de Regeling en dat alleen de vervanging van het EPROM als een "geringe aanpassing" overeenkomstig artikel 8 en 5 van de Regeling is aan te merken. Op 9 november 2006 heeft Nedap een aanvraag voor goedkeuring van de onderhavige stemmachines bij de Minister ingediend onder overlegging van een verklaring van de keuringsinstelling d.d. 8 november 2006 dat de gewijzigde stemmachines in voldoende mate overeenstemmen met de prototypes. Vervolgens heeft de Minister van BZK bij besluit van 17 november 2006 de stemmachines goedgekeurd voor het gebruik bij de Tweede Kamer verkiezingen in november 2006. Ook dit besluit is niet in rechte aangevochten en onherroepelijk geworden.
- (5) Gelet op het feit dat het goedkeuringsbesluit d.d. 17 november 2006 uitsluitend gold voor het gebruik bij de Tweede Kamer verkiezingen in november 2006, heeft Nedap na de Tweede Kamer verkiezing opnieuw om goedkeuring gevraagd. Dat is gebeurd bij brief van 22 januari 2007, waarbij Nedap verwees naar de verklaring van Brightsight d.d. 8 november 2006. Ook merkte Nedap in de brief van 22 januari 2007 op dat het achterliggende rapport van Brightsight (dat vertrouwelijke informatie bevat) reeds door medewerkers van het Ministerie was ingezien. De brief van Nedap van 22 januari 2007, die dus betrekking had op stemmachines die reeds op 17 november 2006 door de Minister waren goedgekeurd, leidde tot het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007. Daarin is bepaald dat de goedkeuring in elk geval geldt voor de Provinciale Staten verkiezingen van 2 maart 2007 en voor zolang de voorwaarden en eisen zoals vermeld in de Regeling Voorwaarden en Goedkeuring Stemmachines ongewijzigd blijven. Alvorens het besluit van 2 maart 2007 te nemen heeft het Ministerie zelf nog een conformiteitscontrole laten uitvoeren door het Bureau Fox-IT uit Delft. Blijkens de conclusie van het rapport van Fox-IT d.d. 27 februari 2007 zijn bij de conformiteitscontrole geen afwijkingen geconstateerd en hebben de geteste machines de uitgebrachte stemmen volledig en correct verwerkt.
- (6) Na 17 november 2006 en voorafgaand aan het goedkeuringsbesluit d.d. 2 maart 2007 heeft Nedap op verzoek van het Ministerie van BZK de stemmachines gecontroleerd en opnieuw verzegeld. Dit betroffen geen aanpassingen waarvoor een nieuwe goedkeuring ex artikel 5 of artikel 8 van de Regeling behoeft te worden aangevraagd. De enige handelingen die zijn doorgevoerd na 17 november 2006 betroffen de vervanging van de PROM's door identieke PROM's en het aanbrengen van een nieuwe verzegeling.

De vervanging van een onderdeel van een stemmachine door een ander identiek onderdeel van een stemmachine is niet aan goedkeuring onderworpen nu zo'n vervanging noch het

prototype noch de stemmachine wijzigt. Daarbij is van belang dat de goedkeuring ex art. 5 van de Regeling een type-goedkeuring is en niet een goedkeuring van individuele stemmachines. Voor het opnieuw aanbrengen van een verzegeling geldt dat die evenmin als een wijziging of aanpassing van de stemmachine is aan te merken. Overigens is rechte irrelevant of na 17 november 2006 feitelijk wijzigingen of aanpassingen hebben plaatsgevonden. Blijkens de brief van Nedap van 22 januari 2007 is opnieuw voor de reeds op 17 november 2006 goedgekeurde stemmachines om goedkeuring gevraagd. Het goedkeuringsbesluit d.d. 2 maart 2007 kan dus uitsluitend betrekking hebben op de stemmachines zoals beschreven in de verklaring van de aangewezen keuringsinstelling d.d. 8 november 2006. Indien sprake zou zijn van afwijkingen of aanpassingen regardeert dat het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007 niet, doch zou dat uitsluitend kunnen leiden tot een handhavingsdiscussie.

- (7) Tegen het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007 is een bezwaarschrift ingediend door de Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet". Dat bezwaar is door de Staatssecretaris van BZK bij besluit van 10 juli 2007 ongegrond verklaard. Tegen dat besluit op bezwaar heeft de Stichting beroep ingesteld bij de rechtbank te Amsterdam en voorts een verzoek om voorlopige voorziening is gedaan. Dat heeft geleid tot de uitspraak van 1 oktober 2007 waartegen zich dit hoger beroep keert.

Prototype goedkeuring ontbreekt niet

- (8) Ten onrechte heeft de Voorzieningenrechter geoordeeld dat voor wat betreft de goedkeuring van de stemmachine van het type ESD1NL met software-versie 3.02 een prototype-goedkeuring zou ontbreken. Dit type stemt in voldoende mate overeen met het goedgekeurde prototype ES3B en daarop volgende goedgekeurde aanpassingen. De Voorzieningenrechter is voorbij gegaan aan het bepaalde in artikel 5 van de Regeling, waarin is bepaald dat een stemmachine "in voldoende mate" met een goedgekeurd prototype moet overeenstemmen om voor goedkeuring in aanmerking te komen. Tevens heeft de Voorzieningenrechter ten onrechte geen acht geslagen op het feit dat artikel 8 van de Regeling bepaalt dat bij geringe aanpassingen van stemmachines die het prototype niet wezenlijk aantasten volstaan kan worden met een goedkeuring van de stemmachines als bedoeld in artikel 5. De goedkeuring van de stemmachine ESD1NL is dus wel degelijk voorafgegaan door de goedkeuring van een prototype.

Geen aanpassingen van stemmachines na 17 november 2006

- (9) De maatregelen die zijn getroffen na 17 november 2006 zijn door de voorzieningenrechter ten onrechte aangemerkt als aanpassingen waarop de artikelen 5 en/of 8 van de Regeling zien. De maatregelen betroffen het aanbrengen van een nieuwe verzegeling en vervanging van een onderdeel door een identiek onderdeel. Voor deze maatregelen geldt dat geen goedkeuring is vereist. Uit de brief van 22 januari 2007 blijkt overigens dat Nedap niets anders heeft gevraagd dan het opnieuw goedkeuren van de stemmachines waarop de verklaring van Brighsight van 8 november 2006 betrekking heeft. Anders dan de Voorzieningenrechter heeft gemeend zijn eventuele feitelijke wijzigingen niet relevant voor de rechtmatigheid van het goedkeuringsbesluit.

Goedkeuring ook overigens rechtmatig verleend

- (10) De Voorzieningenrechter heeft kritiek geuit op het feit dat de verklaring van Brightsight van 8 november 2006 in het geding is gebracht, doch niet het achterliggende onderzoeksrapport. Nedap wijst er op dat terecht in artikel 5 van de Regeling is bepaald dat bij een aanvraag om goedkeuring alleen een verklaring van een keuringsinstelling moet worden overgelegd. Immers, de achterliggende rapporten bevatten vrijwel steeds vertrouwelijke informatie die niet openbaar gemaakt dient te worden, onder meer teneinde geen bedrijfsgeheimen prijs te geven dan wel de mogelijkheid tot sabotage van stemmachines in het leven te roepen. Met het bepaalde in artikel 5 van de Regeling hangt samen het stelsel van artikel 2 lid 2 van de Regeling met betrekking tot de aanwijzing van keuringsinstellingen. Voor een dergelijke aanwijzing komen alleen in aanmerking rechtspersonen die beschikken over technische bekwaam en professioneel integer personeel, dat het beroepsgeheim dient te bewaren en onafhankelijk is ten aanzien van alle groeperingen en personen die rechtstreeks of indirect belangen hebben op het gebied van stemmachines. De Stichting heeft nimmer betoogd dat Brightsight ten onrechte als keuringsinstelling is aangewezen. Wanneer derhalve Brightsight een verklaring verstrekt als bedoeld in artikel 5 lid 1 mag er van worden uitgegaan dat die verklaring overeenstemt met het achterliggende onderzoeksrapport.

Overige stellingen

- (11) Appellante sluit zich aan bij het verweerschrift van de Staatssecretaris van BZK d.d. 18 september 2007 alsmede bij het gestelde in de pleitnota van mr. A.J. Boorsma namens de Staatssecretaris voorgedragen ter zitting van 21 september 2007. In bedoelde stukken is genoegzaam uiteengezet dat de door de Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet" aangevoerde beroepsgronden niet kunnen slagen.
- (12) Zoals blijkt uit de bestreden uitspraak is de Voorzieningenrechter niet tot die uitspraak gekomen op grond van het gestelde in het beroepschrift. Immers, afgezien van de vraag hoe gecoördiseerd moet worden over de aan de goedkeuring verbonden voorwaarde zijn de overige gronden die tot vernietiging hebben geleid niet te ontleen aan hetgeen door de Stichting in bezwaar of beroep is gesteld. De Voorzieningenrechter heeft ten onrechte gemeend de rechtsgronden ambtshalve te moeten aanvullen. Echter, die rechtsgronden zijn niet van openbare orde, zodat aanvulling achterwege had dienen te blijven. Daarbij komt dat het in strijd met een goede procesorde moet worden geacht om gronden aan een vernietiging ten grondslag te leggen die vooraf niet aan partijen zijn kenbaar gemaakt en waarop partijen dus niet hebben kunnen reageren.
- (13) Ten onrechte heeft de Voorzieningenrechter voorts zelf in de zaak voorzien door het primaire besluit van 2 maart 2007 te herroepen. Onjuist is de opvatting van de Voorzieningenrechter dat rechtens geen andere beslissing mogelijk was dan de herroeping van het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007. Anders gezegd: anders dan de Voorzieningenrechter meent was, ook bij vernietiging van het besluit op bezwaar, rechtens zeer wel een andere beslissing mogelijk dan de herroeping van het primaire goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007. Daarbij komt dat de Voorzieningenrechter geheel uit het oog heeft verloren dat door de herroeping van het primaire goedkeuringsbesluit plotseling ca. 400 gemeenten beschik-

ken over geheel deugdelijke, doch formeel niet goedgekeurde stemmachines, hetgeen in een democratie waarin steeds (tussentijdse) verkiezingen op betrekkelijk korte termijn denkbaar zijn, uiterst onwenselijk moet worden geacht.

- (14) Ten slotte is de Voorzieningenrechter van oordeel geweest dat de Minister aan het goedkeuringsbesluit niet de voorwaarde had mogen verbinden dat de goedkeuring in elk geval geldt voor de Provinciale Statenverkiezingen van 7 maart 2007 en zolang de voorwaarde en eisen vermeld in de Regeling ongewijzigd blijven. Voor wat betreft de vraag of die voorwaarde rechtmatig aan de goedkeuring kon worden verbonden refereert appellante zich aan het oordeel van Uw Afdeling. Beslissend is echter, dat, indien de voorwaarde niet geoorloofd wordt geacht, dat niet tot de gevolgtrekking kan leiden dat de gehele goedkeuring voor vernietiging in aanmerking komt. Appellante heeft er geen enkel bezwaar tegen wanneer het bestreden besluit partieel zou zijn vernietigd in die zin dat de bedoelde voorwaarde niet in stand zou zijn gelaten. De bedoelde voorwaarde is neergelegd in artikel 3 van het primaire besluit d.d. 2 maart 2007. Indien dat artikel in strijd met art. J 33 van de Kieswet al dan niet in combinatie met art. J 14 en J 14a van het Kiesbesluit zou moeten worden geacht, is er aanleiding dit onderdeel van het bestreden besluit te vernietigen, doch dat regardeert de goedkeuring als zodanig niet. Voor zover nodig verwijst appellante naar het bepaalde in art. 8:72 lid 1 Awb, inhoudende dat bij een gegrond beroep het bestreden besluit ook gedeeltelijk kan worden vernietigd.

Intrekking Regeling

- (15) Nedap heeft kennis genomen van het besluit d.d. 17 oktober 2007 zoals gepubliceerd in de Staatscourant d.d. 19 oktober 2007 (Stcrt. nr. 203), houdende intrekking van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997. Deze intrekking, waaromtrent Nedap zich alle rechten voorbehoudt, is hier niet relevant omdat het bestreden besluit moet worden beoordeeld ten tijde van de beslissing op bezwaar. Daarnaast heeft Nedap belang bij dit hoger beroep in verband met eventuele schadeclaims, omdat destijds sprake was van een rechtmatige goedkeuring.

Conclusie

- (16) Appellante behoudt zich het recht voor haar stellingen in hoger beroep in latere instantie aan te vullen en/of te wijzigen. Zij hecht aan dit hoger-beroepsschrift kopieën van enkele i.c. relevante stukken, waaronder de bestreden uitspraak van de rechtbank te Amsterdam d.d. 1 oktober 2007. Zij verzoekt Uw Afdeling het hoger beroep tegen die uitspraak gegrond te verklaren, die uitspraak te vernietigen en alsnog het beroep tegen het besluit op bezwaar d.d. 10 juli 2007 ongegrond te verklaren, kosten rechtens.

Hoogachtend,
Uw dw.,

N.S.I. Koeman

bijlagen

Stibbe

Bijlagen bij hoger beroepschrift Nedap d.d. 5 november 2007

- (1) Uitspraak Voorzieningenrechter Amsterdam van 1 oktober 2007
- (2) Goedkeuringsbesluit 6 januari 1998
- (3) Goedkeuring 25 februari 2002
- (4) Goedkeuring 26 mei 2004
- (5) Goedkeuring 24 februari 2006
- (6) Goedkeuring 17 november 2006
- (7) Goedkeuring 2 maart 2007
- (8) Brief Nedap 22 januari 2007 met bijgevoegde kopiebrief van 9 november 2006 en verklaring Brightsight 8 november 2006
- (9) Rapport Fox-it d.d. 27 februari 2007
- (10) Bezwaarschrift d.d. 30 maart 2007
- (11) Beslissing op bezwaar d.d. 10 juli 2007
- (12) Beroepschrift d.d. 18 augustus 2007, met 2 bijlagen
- (13) Aanvraag voorlopige voorziening d.d. 31 augustus 2007
- (14) Verweerschrift Staatssecretaris BZK d.d. 21 september 2007
- (15) Pleitnota mr. A.J. Boorsma d.d. 21 september 2007
- (16) Brief TNO d.d. 20 september 2006

uitspraak

RECHTBANK AMSTERDAM

Sector Bestuursrecht

Zaaknummer: AWB 07/2268 en 07/2340

Uitspraak van de voorzieningenrechter

in de zaak van:

de stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet",
gevestigd te Amsterdam,
verzoekster,

tegen

de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (als rechtsopvolger
van de Minister van Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties),
verweerder.

Aan het geding hebben als partijen deelgenomen N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek
'Nedap', gevestigd te Groenlo, (hierna: Nedap) en het college van burgemeester en
wethouders van de gemeente Utrecht (hierna: de gemeente Utrecht).

Ontstaan en loop van de zaak

Bij besluit van 2 maart 2007 heeft de Minister van Bestuurlijke Vernieuwing en
Koninkrijksrelaties (hierna: de Minister) op aanvraag van Nedap de elektronische
stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12, ESN1 met softwareversie 4.01 en
ESD1NL met softwareversie 3.02 goedgekeurd voor gebruik bij verkiezingen.
Verweerder heeft het hiertegen door verzoekster gemaakte bezwaar bij besluit van
10 juli 2007 (hierna: het bestreden besluit) ongegrond verklaard. Verzoekster heeft bij brief
van 18 augustus 2007 tegen dit besluit beroep ingesteld. Daarnaast heeft zij bij brief van
31 augustus 2007 de voorzieningenrechter verzocht om een voorlopige voorziening te
treffen.

De voorzieningenrechter heeft het verzoek om voorlopige voorziening behandeld ter zitting
van 21 september 2007, waar verzoekster zich heeft laten vertegenwoordigen door
R.V. Gonggrijp en R. Vleugels. Verweerder is verschenen bij gemachtigde
mr. A.J. Boorsma. Namens Nedap is verschenen M. Schipper en de gemeente Utrecht heeft
zich laten vertegenwoordigen door mr. P.C. van Doorn en W.M.B. Stoker.

Motivering

1. Ingevolge artikel 8:81 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) kan de
voorzieningenrechter van de rechtbank die bevoegd is in de hoofdzaak op verzoek een
voorlopige voorziening treffen, indien onverwijlde spoed, gelet op de betrokken belangen,
dat vereist.

2. Op grond van artikel 8:86 van de Awb heeft de voorzieningenrechter na behandeling ter zitting van het verzoek een voorlopige voorziening te treffen de bevoegdheid om, indien hij van oordeel is dat nader onderzoek redelijkerwijs niet kan bijdragen aan de beoordeling van de zaak, onmiddellijk uitspraak te doen in de hoofdzaak.

Aangezien alle voor een beslissing relevante feiten en omstandigheden naar het oordeel van de voorzieningenrechter in dit geding aan de orde zijn geweest meent de voorzieningenrechter dat nader onderzoek redelijkerwijs niet kan bijdragen aan de beoordeling van de zaak. De voorzieningenrechter zal dan ook gebruik maken van de bevoegdheid om onmiddellijk uitspraak te doen in de hoofdzaak.

3. Bij de beantwoording van de vraag of het bestreden besluit in rechte kan standhouden is de volgende regelgeving met name van belang.

Ingevolge artikel J 33, eerste lid, van de Kieswet vindt het stemmen anders dan door middel van stembiljetten alleen plaats, indien daarbij overeenkomstig bij algemene maatregel van bestuur gestelde nadere regels een door Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties goedgekeurde techniek wordt gebezigd.

Ingevolge artikel J 33, tweede lid, van de Kieswet wordt aan een techniek als vorenbedoeld alleen dan goedkeuring verleend, indien deze tenminste aan de volgende eisen voldoet:

- a. het geheime karakter van de stemming moet zijn gewaarborgd, ook indien de kiezer geen keuze wenst te maken;
- b. de te bezigen apparatuur dient van degelijke makelij te zijn en moet door de kiezer op eenvoudige wijze en zonder gevaar voor storingen of onvolkomen werking kunnen worden bediend;
- c. de kandidatenlijsten, het aan elke lijst toegekende nummer en de aanduiding van de politieke groepering, moeten op duidelijke wijze kunnen worden vermeld;
- d. de kiezer moet zijn stem slechts éénmaal kunnen uitbrengen en moet de gelegenheid hebben een gemaakte vergissing te herstellen.

Ingevolge artikel J 33, derde lid, van de Kieswet kunnen aan de goedkeuring voorschriften worden verbonden.

Ingevolge artikel J 33, vierde lid, van de Kieswet wordt van de goedkeuring mededeling gedaan in de Staatscourant.

Ingevolge artikel J 14, eerste lid, van het Kiesbesluit mag een elektronische stemmachine slechts bij de verkiezingen worden gebruikt, indien zij zonder enige afwijking behoort tot een door de Minister goedgekeurd merk en type.

Ingevolge artikel J 14, tweede lid, van het Kiesbesluit wordt de goedkeuring verleend indien de stemmachine voldoet aan de eisen die gesteld worden in artikel J 33, tweede lid, van de Kieswet, artikel J 14b en de Ministeriële regeling, bedoeld in het vierde lid, en is voorzien van een deugdelijke gebruiksaanwijzing voor de kiezer.

Ingevolge artikel J 14, derde lid, van de Kieswet is de Minister bevoegd een verleende goedkeuring in te trekken.

Ingevolge artikel J 14, vierde lid, van de Kieswet worden bij ministeriële regeling geregeld:

- a. de procedure met betrekking tot de goedkeuring van de stemmachines;
- b. de nadere voorwaarden waaronder de goedkeuring van stemmachines voor gebruik bij de verkiezingen wordt verleend;
- c. de gronden waarop een verleende goedkeuring kan worden ingetrokken;
- d. de procedure met betrekking tot de intrekking van de goedkeuring.

Ingevolge artikel J 14a, eerste lid, van het Kiesbesluit mag een stemmachine slechts voor meer dan één stemming tegelijkertijd worden gebruikt, indien de Minister de stemmachine voor dit gebruik heeft goedgekeurd. Het besluit tot goedkeuring vermeldt het maximale aantal stemmen dat met de stemmachine tegelijkertijd mag worden uitgevoerd.

Ingevolge artikel J 14a, tweede lid, van het Kiesbesluit kan de Minister voorwaarden verbinden aan de goedkeuring.

Ingevolge artikel J 14a, derde lid, van het Kiesbesluit is artikel J 14, derde en vierde lid, van overeenkomstige toepassing.

Ingevolge artikel 3 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 (hierna: de Regeling) kan een aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor het gebruik bij de verkiezingen eerst worden ingediend nadat het prototype van deze stemmachine door de Minister is goedgekeurd.

Ingevolge artikel 4, eerste lid, van de Regeling legt de aanvrager bij de aanvraag voor de goedkeuring van het prototype van een stemmachine een verklaring over van een keuringsinstelling dat het prototype aan de in de Kieswet, het Kiesbesluit en de bijlage gestelde voorwaarden voor het gebruik van stemmachines bij de verkiezingen voldoet dan wel onder welke voorwaarden het prototype aan deze voorwaarden voldoet.

Ingevolge artikel 4, tweede lid, van de Regeling kan de Minister voorwaarden verbinden aan de goedkeuring van het prototype.

Ingevolge artikel 5, eerste lid, van de Regeling legt de aanvrager bij de aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor gebruik bij de verkiezingen een verklaring over van een keuringsinstelling dat een exemplaar van de stemmachine, gekozen uit een door de aanvrager aan de keuringsinstelling ter beschikking gesteld aantal van ten minste tien stuks, in voldoende mate met het prototype overeenstemt dan wel voldoet aan de voorwaarden waaronder het prototype is goedgekeurd.

Ingevolge artikel 5, tweede lid, van de Regeling wordt van de goedkeuring van de stemmachine voor het gebruik bij de verkiezingen mededeling gedaan in de Staatscourant.

Ingevolge artikel 8 van de Regeling kan bij geringe aanpassingen van een voor gebruik bij de verkiezingen goedgekeurde stemmachine die het prototype niet wezenlijk aantasten de aanvrager volstaan met een goedkeuring van de stemmachine, als bedoeld in artikel 5.

4. De Minister heeft bij besluit van 2 maart 2007 goedkeuring verleend aan de stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12, ESD1NL met softwareversie 3.02 en ESN1 met softwareversie 4.01 voor het gebruik bij verkiezingen zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit. Tevens heeft hij goedgekeurd de stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12 en ESD1NL met softwareversie 3.02 voor gebruik bij twee stemmen tegelijkertijd en de stemmachine van het type ESN1 met softwareversie 4.01 voor het gebruik bij vijf stemmen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit. De goedkeuring geldt voor de Provinciale Statenverkiezingen van 7 maart 2007 en voor zolang de voorwaarden en eisen zoals vermeld in de Regeling ongewijzigd blijven. Dit besluit is bij het bestreden besluit gehandhaafd.

5. Verzoekster kan zich met laatstgenoemd besluit niet verenigen. Zij acht het goedkeuringsbesluit niet in overeenstemming met de Regeling en heeft daartoe een aantal, nog nader te noemen, gronden aangevoerd. Verzoekster heeft de voorzieningenrechter daarnaast verzocht een voorlopige voorziening te treffen in die zin dat het bestreden besluit

en het daaronder liggende goedkeuringsbesluit wordt geschorst. Zij wil aldus voorkomen dat de stembalies hangende de beroepsprocedure bij verkiezingen worden gebruikt. De eerstvolgende gelegenheid waarbij de stembalies zullen worden ingezet is het burgemeestersreferendum in de gemeente Utrecht op 10 oktober 2007.

6. De voorzieningenrechter stelt allereerst vast - en dat is ook niet in geschil - dat verzoekster, gelet op haar statutaire doelomschrijving, als belanghebbende bij het bestreden besluit is aan te merken.

7. Zij ziet zich vervolgens gesteld voor de vraag of verzoekster een voldoende spoedeisend belang heeft bij haar verzoek tot schorsing van het in beroep bestreden besluit en het daaronder liggende goedkeuringsbesluit.

Verweerder heeft ter zitting het standpunt ingenomen dat dit niet het geval is, omdat de Kieswet niet rechtstreeks van toepassing is op referenda. Dat het voornemen bestaat om bij het burgemeestersreferendum in Utrecht op 10 oktober 2007 stembalies te gebruiken, kan dus geen spoedeisend belang opleveren.

De voorzieningenrechter onderschrijft dit standpunt niet. Ter zitting is gebleken dat bij het burgemeestersreferendum in Utrecht stembalies van de typen ES3B en ESN1 van Nedap zullen worden gebruikt. In artikel 12, derde lid, van de Referendumverordening gemeente Utrecht, die op 9 februari 2006 door de raad van de gemeente Utrecht is vastgesteld, is de Kieswet bij de organisatie en uitvoering van een referendum zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing verklaard. Daarmee is, gelet op de toelichting van de gemeente Utrecht ter zitting, ook beoogd de bepalingen omtrent de wijze van stemmen van overeenkomstige toepassing te doen zijn. De voorzieningenrechter is van oordeel dat er, gelet op het voorgaande, voor de gemeente Utrecht wel degelijk een verplichting bestaat om, als bij het burgemeestersreferendum met stembalies wordt gestemd, ingevolge artikel J 33 van de Kieswet goedgekeurde stembalies te gebruiken. Daaraan doet geen afbreuk dat er voor de raad van de gemeente Utrecht geen *verplichting* bestond om de Kieswet in zijn referendumverordening van overeenkomstige toepassing te verklaren; de raad heeft dit immers feitelijk wel gedaan. Het argument dat de gemeente Utrecht niet verplicht is bij het burgemeestersreferendum stembalies te gebruiken kan evenmin slagen. Ook artikel J 33 van de Kieswet verplicht niet tot het gebruik van elektronische stembalies, maar bepaalt dat als het stemmen anders dan door middel van stembiljetten plaatsvindt, daarvoor een goedgekeurde techniek moet worden gebezigd. Gelet op het voorgaande acht de voorzieningenrechter een voldoende spoedeisend belang bij het verzoek aanwezig. Dat de gemeente Utrecht mogelijk nog vóór de voorzieningenrechter uitspraak doet alsnog besluit om met stembiljetten te gaan stemmen, kan er niet toe leiden dat het verzoek wegens het ontbreken van spoedeisend belang moet worden afgewezen. Die beslissing zou de gemeente Utrecht bovendien nog tot 10 oktober 2007 kunnen herzien.

8. Verzoekster stelt zich op het standpunt dat verweerder bij het nemen van het bestreden besluit de definitie van het begrip "stembalie" in artikel 1, aanhef en onder e, van de Regeling onjuist heeft geïnterpreteerd, waardoor - onder meer - de bij de invoer van de kandidatenlijsten gebruikte hulpapparatuur en de software waarmee de uitslag van de stemming wordt berekend ten onrechte niet is gekeurd. Als gezegd zou moeten worden dat deze apparatuur niet onder het begrip "stembalie" te brengen is, heeft een stembalie niet alle ingevolge de Regeling vereiste functies en heeft verweerder stembalies goedgekeurd die niet aan de wettelijke eisen voldoen.

9. Deze procedure heeft betrekking op een besluit op grond van artikel 5 van de

Regeling tot goedkeuring van stemmachines van de typen ES3B, ESN1 en ESD1NL voor gebruik bij de verkiezingen. Een dergelijk goedkeuringsbesluit kan, ingevolge artikel 3 van de Regeling, worden genomen als de prototypen van de betreffende stemmachines door de Minister zijn goedgekeurd. De prototypen van de stemmachines van typen ES3B en ESN1 zijn bij besluiten van respectievelijk 6 januari 1998 en 23 januari 2006 goedgekeurd. Met betrekking tot het type ESD1NL is echter geen besluit tot goedkeuring van het prototype door verweerder genomen. Dit betekent dat dit type stemmachine niet goedgekeurd had mogen worden voor gebruik bij de verkiezingen. Het bestreden besluit is voor wat betreft de stemmachine van het type ESD1NL dus genomen in strijd met de artikelen J 33 van de Kieswet, J 14 van het Kiesbesluit en 3 van de Regeling. De namens verweerder ter zitting betrokken stelling dat uit een rapportage van de keuringsinstelling zou blijken dat het type ESD1 vrijwel overeenkomt met het prototype ES3B kan, wat er ook zij van deze stelling, niet slagen. Dit laat immers onverlet dat voor type ESD1 een prototypegoedkeuring ontbreekt.

10. Met betrekking tot de typen ES3B en ESN1 overweegt de voorzieningenrechter als volgt. De voorzieningenrechter is met verweerder van oordeel dat de vraag welke apparatuur en welke software onder het begrip stemmachine te brengen is, bij een aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor gebruik bij de verkiezingen niet aan de orde is. Deze beoordeling wordt, gelet op artikel 4, eerste lid, van de Regeling, gemaakt bij de aanvraag voor de goedkeuring van het prototype van een stemmachine. Indien wordt verzocht om goedkeuring van een stemmachine voor gebruik bij de verkiezingen wordt, ingevolge artikel 5, eerste lid, van de Regeling, uitsluitend beoordeeld of de stemmachine in voldoende mate met het prototype overeenstemt. De stelling van verzoekster dat niet alle onder het begrip stemmachine vallende hulpapparatuur en software onderwerp van keuring is geweest dan wel dat de goedgekeurde stemmachines niet aan alle in de Regeling genoemde vereisten voldoen, valt dus buiten de omvang van deze procedure. Deze gronden hadden slechts kunnen worden aangevoerd in een procedure naar aanleiding van de goedkeuring van de prototypen. In deze zaak kan de toets van de voorzieningenrechter niet verder strekken dan de beoordeling of verweerder ervan heeft kunnen uitgaan dat de stemmachines van de typen ES3B en ESN1 in voldoende mate overeenstemmen met de goedgekeurde prototypen.

11. Verzoekster heeft voorts aangevoerd dat onduidelijk is waarom voorafgaand aan het vorige goedkeuringsbesluit van 17 november 2006 een verklaring van de keuringsinstelling Brightsight is afgegeven in verband met wijzigingen aan de stemmachine, en voorafgaand aan het onderhavige goedkeuringsbesluit niet. Verweerder is niet eenduidig geweest in zijn verklaringen over wat er na 17 november 2006 nog aan de stemmachines is gewijzigd.

12. Verweerder heeft in het bestreden besluit aangegeven dat er na 17 november 2006 en voorafgaand aan het nemen van het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007 uitsluitend aanpassingen aan de verzegeling van de stemmachines hebben plaatsgevonden. Herkeuring was derhalve niet noodzakelijk, aldus verweerder in het bestreden besluit. De verklaring van Brightsight van 8 november 2006 kon volgens verweerder als basis dienen voor het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007. In het verweerschrift heeft verweerder toegevoegd dat na 17 november 2006 tevens sprake is geweest van vervanging van programmeereenheden (PROM's). Ook deze vervanging maakte volgens verweerder herkeuring als bedoeld in artikel 5, eerste lid, van de Regeling niet noodzakelijk, omdat het uitsluitend om vervanging van onderdelen ging. Met betrekking tot de vervanging van de PROM's is op 10 januari 2007 wel een conformiteitsverklaring afgegeven.

13. Ingevolge artikel J 14, eerste lid, van het Kiesbesluit mag een stemmachine slechts bij de verkiezingen worden gebruikt indien zij zonder enige afwijking behoort tot een door de Minister goedgekeurd merk en type. Artikel 5, eerste lid, van de Regeling bepaalt daartoe dat bij de aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor gebruik bij verkiezingen een verklaring dient te worden overgelegd dat een exemplaar van deze stemmachine in voldoende mate met het prototype overeenstemt. Artikel 8 van de Regeling schrijft voor dat als sprake is van geringe aanpassingen van een voor gebruik bij de verkiezingen goedgekeurde stemmachine die het prototype niet wezenlijk aantasten, de aanvrager kan volstaan met een goedkeuring van de stemmachine als bedoeld in artikel 5 van de Regeling. De voorzieningenrechter stelt aan de hand van deze bepalingen vast dat elke wijziging aan een stemmachine waarvan het prototype is goedgekeurd, moet leiden tot een nieuwe aanvraag om goedkeuring. Die aanvraag moet vergezeld gaan van een (nieuwe) verklaring als bedoeld in artikel 5, eerste lid, van de Regeling. Bij de aanvraag van Nedap van 22 januari 2007 is geen nieuwe verklaring als hiervoor bedoeld overgelegd. Het standpunt van verweerder dat de verklaring van Brightsight van 8 november 2006 ook bij de aanvraag van 22 januari 2007 kon dienen als verklaring als bedoeld in artikel 5, eerste lid, van de Regeling, omdat er sinds de verlening van de vorige goedkeuring op 17 november 2006 geen substantiële wijzigingen aan de stemmachines hebben plaatsgevonden, kan niet slagen. Niet in geschil is immers dat sedert de afgifte van de verklaring van Brightsight van 8 november 2006 wel degelijk wijzigingen aan de stemmachines hebben plaatsgevonden. De verzegeling is aangepast en er zijn PROM's vervangen. De vraag of die aanpassingen al dan niet zijn aan te merken als geringe aanpassingen als bedoeld in artikel 8 van de Regeling dient door de aangewezen keuringsinstelling te worden beoordeeld, en niet door verweerder of Nedap.

Verweerder heeft zich er op beroepen dat de verzegeling van een stemmachine geen aspect is waarop de Regeling betrekking heeft, zodat op die grond geen aanleiding bestond om opnieuw een verklaring als bedoeld in artikel 5, eerste lid, van de Regeling te vragen. De voorzieningenrechter onderschrijft dit standpunt niet. In artikel 8.6 van de bijlage bij de Regeling, waarin de voorwaarden zijn opgenomen waaraan een stemmachine moet voldoen, is opgenomen: "De stemmachine kan voor zover als redelijkerwijs technisch mogelijk is de mogelijkheden van toevallig of opzettelijk foutief gebruik vermijden of beperken." De voorzieningenrechter acht aannemelijk dat de wijze van verzegeling van de stemmachine in dat verband van belang kan zijn. Zij vindt daarvoor steun in de verklaring van Brightsight van 8 november 2006, die is afgegeven in verband met wijzigingen aan de verzegeling en het vervangen van EPROM's door PROM's.

De voorzieningenrechter komt, gelet op het voorgaande, tot het oordeel dat het goedkeuringsbesluit is genomen in strijd met de artikelen J 14 van het Kiesbesluit en 5, eerste lid, van de Regeling.

14. De ter zitting door verweerder aangevoerde stelling dat Brightsight in het aan de verklaring van 8 november 2006 ten grondslag liggende onderzoeksrapport 06-RPT-158 "Keuring van de Nedap stemmachines met nieuwe PROM's en verzegeling" uitdrukkelijk heeft aangegeven dat de wijze van verzegeling geen invloed heeft op het functioneren van de stemmachine, kan niet tot een ander oordeel leiden. Dit kan er immers geen afbreuk aan doen dat - zoals hiervoor toegelicht - elke aanpassing aan een stemmachine tot een nieuwe aanvraag om goedkeuring moet leiden, met daarbij een nieuwe verklaring als bedoeld in artikel 5, eerste lid van de Regeling. In de Regeling is geen steun te vinden voor het standpunt dat dit alleen noodzakelijk zou zijn bij aanpassingen die invloed hebben op de wijze van functioneren van de stemmachine.

15. De voorzieningenrechter merkt bovendien op dat zij vorenbedoelde stelling niet heeft kunnen verifiëren aan de hand van het onderzoeksrapport. Verweerder heeft dit rapport niet ingebracht in de procedure, ook niet nadat de voorzieningenrechter daarom uitdrukkelijk had verzocht. Verweerder heeft meegedeeld dat hij niet over het rapport beschikt. Ter zitting is daaraan toegevoegd dat de aanvrager op grond van de Regeling uitsluitend een verklaring van de keuringsinstelling behoeft over te leggen, en dat verweerder dus niet over het onderliggende onderzoeksrapport behoeft te beschikken. De voorzieningenrechter leidt daaruit af dat verweerder van mening is dat het onderzoeksrapport niet tot de op het geding betrekking hebbende stukken behoort. De voorzieningenrechter onderschrijft dit standpunt niet. Verweerder heeft het goedkeuringsbesluit immers gebaseerd op de verklaring van Brightsight van 8 november 2006 en zich in beroep uitdrukkelijk op het onderliggende onderzoeksrapport beroepen. Dat de Regeling alleen een verklaring van de keuringsinstelling vereist, maakt dit niet anders. Een besluit inzake goedkeuring dient aan de in de Kieswet, het Kiesbesluit en de Regeling opgenomen vereisten te voldoen, maar dient daarnaast zorgvuldig te worden voorbereid, zoals artikel 3:2 van de Awb voorschrijft. Verweerder dient zich er in dat kader van te vergewissen dat de keuringsinstelling bij het opmaken van de in de Regeling bedoelde verklaring op zorgvuldige wijze te werk is gegaan. Dit kan hij niet op grond van de verklaring zelf, nu daarin uitsluitend de conclusie van de keuringsinstelling is opgenomen. Verweerder dient dus aan de hand van het aan de verklaring ten grondslag liggende onderzoeksrapport vast te stellen op welke wijze het tot stand gekomen is, of de feitenvaststelling voldoende zorgvuldig heeft plaatsgevonden en of de vastgestelde feiten de conclusie kunnen dragen. In procedures als de onderhavige moet verweerder vervolgens op voldoende controleerbare wijze inzichtelijk kunnen maken dat hij bij de besluitvorming de vereiste zorgvuldigheid in acht heeft genomen. Dat kan alleen als de rechter over het onderliggende onderzoeksrapport kan beschikken.

Aan het niet overleggen van het onderzoeksrapport behoeven geen consequenties te worden verbonden, omdat in rechtsoverwegingen 9. en 13. al besloten ligt dat het bestreden besluit geen stand kan houden.

16. Met betrekking tot de aan de goedkeuring verbonden voorwaarde dat de goedkeuring in elk geval geldt voor de Provinciale Statenverkiezingen van 7 maart 2007 en voor zolang de voorwaarden en eisen zoals vermeld in de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines ongewijzigd blijven, overweegt de voorzieningenrechter wel nog als volgt.

17. Verzoekster heeft zich op het standpunt gesteld dat verweerder op grond van de Regeling niet bevoegd is tot het afgeven van een tijdelijke goedkeuring. De voorzieningenrechter onderschrijft dat standpunt, nu de Kieswet, het Kiesbesluit en de Regeling geen grondslag bieden voor het geven van een tijdelijke goedkeuring. De aan het onderhavige goedkeuringsbesluit verbonden voorwaarde maakt de goedkeuring echter niet tijdelijk. Als de Regeling ongewijzigd blijft, blijft de goedkeuring immers zonder beperking in de tijd van kracht. Wel is sprake van een voorwaardelijke goedkeuring. Verzoekster heeft ter zitting aangegeven zich ook daarmee niet te kunnen verenigen.

18. De voorzieningenrechter is van oordeel dat verweerder de in het goedkeuringsbesluit opgenomen voorwaarde niet aan de goedkeuring had mogen verbinden. Het verlenen van een voorwaardelijke goedkeuring is alleen mogelijk als daarvoor grondslag te vinden is in de toepasselijke regelgeving. Die grondslag ontbreekt in het onderhavige geval, zoals blijkt uit het hierna volgende.

In artikel J 33 van de Kieswet is bepaald in welke gevallen goedkeuring van de techniek als bedoeld in het eerste lid van dit artikel wordt verleend. Ingevolge het derde lid

van dit artikel kunnen aan de goedkeuring voorschriften worden verbonden. In de Memorie van Toelichting is daaromtrent aangegeven "Aan de goedkeuring kunnen nadere, op de betreffende techniek toegespitste voorschriften worden verbonden" (Kamerstukken 20 264, nr. 3, p. 51). De in artikel J 33 van de Kieswet opgenomen mogelijkheid tot het stellen van voorschriften kan naar het oordeel van de voorzieningenrechter dus enkel betrekking hebben op de goedkeuring van de techniek en dus van het prototype. De Regeling is daarmee in overeenstemming. Deze kent geen bepalingen die verweerder de bevoegdheid geven voorwaarden te verbinden aan de goedkeuring van de stemmachines voor gebruik bij de verkiezingen. Wel kunnen, ingevolge artikel 4, tweede lid, van de Regeling, voorwaarden worden verbonden aan de goedkeuring van het prototype. Uit de toelichting bij de Regeling blijkt dat beoogd is het stellen van voorwaarden uitsluitend mogelijk te maken voor zover deze zien op de techniek van het prototype.

Dat ingevolge artikel J 14a, tweede lid, van het Kiesbesluit aan de goedkeuring van een stemmachine voor gebruik voor meer dan één stemming tegelijkertijd voorwaarden kunnen worden verbonden, maakt dit niet anders. Nu artikel J 14 van het Kiesbesluit de mogelijkheid tot het stellen van voorwaarden niet kent, is er geen andere conclusie mogelijk dan dat de voorwaarden waarop in artikel J 14a, tweede lid, van het Kiesbesluit wordt gedoeld, betrekking moeten hebben op het gebruik van de machine voor meer dan één stemming tegelijkertijd. De onderhavige voorwaarde heeft daarop geen betrekking en had dus niet gesteld mogen worden. De voorzieningenrechter wijst er nog op dat het doel dat verweerder met de voorwaarde nastreeft, namelijk vastleggen dat na inwerkingtreding van een nieuwe regeling de goedkeuringen met toepassing van de Regeling hun kracht zullen verliezen, ook kan worden bereikt door in een eventuele nieuwe regeling overgangsbepalingen op te nemen.

19. Gelet op al het voorgaande is het besluit tot goedkeuring van de stemmachines genomen in strijd met de artikelen J 33 van de Kieswet en J 14 en J 14a van het Kiesbesluit en met de Regeling. Het bestreden besluit tot ongegrondverklaring van het bezwaar van verzoekster kan dus niet in stand blijven. De voorzieningenrechter zal dit besluit vernietigen. Nu er, gelet op hetgeen in deze uitspraak is overwogen, rehtens geen andere beslissing mogelijk is dan herroeping van het genomen goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007, zal de voorzieningenrechter deze beslissing met toepassing van artikel 8:72, vierde lid, van de Awb zelf nemen en bepalen dat deze uitspraak in de plaats treedt van het besluit van 10 juli 2007.

20. Voor het treffen van een voorlopige voorziening is geen aanleiding, nu het goedkeuringsbesluit wordt herroepen. De goedkeuring van de stemmachines komt dus te vervallen.

21. Voor een proceskostenveroordeling is geen aanleiding.

Beslissing

De voorzieningenrechter

- verklaart het beroep gegrond;
- vernietigt het bestreden besluit;
- herroept het besluit van verweerder van 2 maart 2007;
- bepaalt dat deze uitspraak in de plaats treedt van het vernietigde besluit;
- wijst het verzoek om voorlopige voorziening af;
- bepaalt dat de Staat der Nederlanden (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) aan verzoekster het griffierecht ten bedrage van € 570,00 (tweemaal € 285,00) voldoet.

Deze uitspraak is gedaan op 1 oktober 2007 door mr. M.A.J. Berkers, voorzieningenrechter, in tegenwoordigheid van mr. S.L. Toorenburg-Bovenkerk, griffier.

griffier

voorzieningenrechter

Tegen de uitspraak op het beroep kunnen belanghebbenden - in elk geval de eisende partij - en verweerder hoger beroep instellen. Hoger beroep wordt ingesteld door binnen zes weken na de datum van verzending van deze uitspraak een brief (beroepschrift) en een kopie van deze uitspraak te zenden aan de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500 EA Den Haag.

Tegen de uitspraak op het verzoek om voorlopige voorziening kan geen hoger beroep worden ingesteld.

Afschriften verzonden: - 1 OKT. 2007

Voor eensluidend afschrift:
De Griffier van de rechtbank

BIZ

Goedkeuring stemmachine

5 januari 1998/Nr. CW197/1629
 Stafafdeling Constitutionele Zaken,
 Wetgeving en Internationale Aangelegen-
 heden

Rechtbank Alkmaar
 Sector Bestuursrecht
 Ontvangen d.d.

17 SEP 2007

De Staatssecretaris van Binnenlandse
 Zaken, J. Kohnstamm,
 Gelezen het verzoek van N.V. Neder-
 landsche Apparatenfabriek 'Nedap' te
 Groenlo van 13 november 1997;
 Gelet op artikel J 33 van de Kieswet,
 de artikelen J 14a en J 14b van het
 Kiesbesluit en de Regeling voorwaar-
 den en goedkeuring stemmachines
 1997;
 Gezien de verklaring van TNO Cen-
 trum voor Evaluatie van Instrumentatie
 en Beveiligingstechniek te Delft en
 TNO Technische Psychische Dienst TU
 Delft te Delft van 27 oktober 1997;
 Gezien het rapport 'Keuring van de
 Nedap stemmachine ES3B' van TNO
 Centrum voor Evaluatie van Instru-
 mentatie en Beveiligingstechniek te
 Delft van 9 december 1997;

Besluit:**Artikel 1**

Het prototype van de elektronische
 stemmachine van het type ES3B van
 N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek
 'Nedap' wordt goedgekeurd.

Artikel 2

De elektronische stemmachine van het
 type ES3B van N.V. Nederlandsche
 Apparatenfabriek 'Nedap' wordt goed-
 gekeurd voor het gebruik bij de verkie-
 zingen en voor het gebruik voor twee
 stemmingen tegelijkertijd.

Artikel 3

Van deze goedkeuring wordt medede-
 ling gedaan in de Staatscourant.

De Staatssecretaris van Binnenlandse
 Zaken,
 J. Kohnstamm.

BZK

Goedkeuring stemmachines

25 februari 2002/Nr. CW2002/57534
Directie Constitutionele Zaken en
Wetgeving

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
Gelezen het verzoek van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo van 10 januari 2002, aangevuld bij brieven van 29 januari 2002 en 12 februari 2002, alsmede het verzoek van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo van 12 februari 2002;
Gelet op artikel J 33 van de Kieswet, de artikelen J 14 en J 14a van het Kiesbesluit, en de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997;
Gezien de verklaringen van TNO Centrum voor Evaluatie van Informatie Beveiliging te Delft en TNO Technische Psychische Dienst te Delft van 17 december 2001, kenmerk EIB-LTR-010211, en 12 februari 2002, kenmerk DII-IB-LTR-020037; Gezien de rapporten van TNO Centrum voor Evaluatie van Informatie Beveiliging te Delft van 26 november 2001, kenmerk EIB-RPT-010129, en 12 februari 2002, kenmerk EIB-RPT-020021;

Besluit:

Artikel 1

De elektronische stemmachine van het type ES3A1, met programmatuurversie 2.11, van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo wordt goedgekeurd voor het gebruik bij de verkiezingen, zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit. De goedkeuring voor de wijze van

stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit wordt verleend onder de opschortende voorwaarde van goedkeuring van een gebruiksaanwijzing voor deze wijze van stemmen door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Artikel 2

1. De elektronische stemmachine van het type ES3B, met programmatuurversie 2.11, van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo wordt goedgekeurd voor het gebruik bij de verkiezingen, zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit. De goedkeuring voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit wordt verleend onder de opschortende voorwaarde van goedkeuring van een gebruiksaanwijzing voor deze wijze van stemmen door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

2. De elektronische stemmachine van het type ES3B, met programmatuurversie 2.11, van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo wordt tevens goedgekeurd voor het gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit.

Artikel 3

1. De elektronische stemmachine van het type ESD-1, met ES3 programmatuurversie 3.0, van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo wordt goedgekeurd voor het gebruik bij de verkiezingen, zowel voor de wijze van stem-

men als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit.

De goedkeuring voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit wordt verleend onder de opschortende voorwaarde van goedkeuring van een gebruiksaanwijzing voor deze wijze van stemmen door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

2. De elektronische stemmachine van het type ESD-1, met ES3 programmatuurversie 3.0, van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo wordt tevens goedgekeurd voor het gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit.

Artikel 4

Van deze goedkeuring wordt mededeling in de Staatscourant gedaan.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
K.G. de Vries.

Op grond van de Algemene wet bestuursrecht kan een belanghebbende tegen dit besluit, binnen zes weken na de dag waarop het is bekend gemaakt, een met redenen omkleed bezwaarschrift indienen. Het bezwaarschrift moet worden gericht tot de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en kan worden gezonden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving, postbus 20011, 2500 EA Den Haag.

BZK

Goedkeuring stemmachines

26 mei 2004/Nr. 2004-0000000635

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties,
Gelezen het verzoek van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo van 14 mei 2004; Gelet op artikel J 33 van de Kieswet, de artikelen J 14, J 14a, J 14b eerste lid onder a, en J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit en de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997;
Gezien de verklaring van TNO Centrum voor Evaluatie van Instrumentatie en Beveiligingstechniek te Delft en TNO Technische Fysische Dienst TU Delft te Delft van 13 mei 2004, kenmerk 04-LTR-110;
Gezien het rapport van TNO Centrum voor Evaluatie van Instrumentatie en Beveiligingstechniek te Delft 13 mei 2004, kenmerk 04-RPT-060;

Besluit:

Artikel 1

De hardwareaanpassingen aan de goedgekeurde elektronische stemmachines van het type ES3A1 (met softwareversie 2.9 en 2.11), ES3B (met softwareversie 2.9, 2.10 of 2.11) en ESD-1 (met softwareversie 2.11) van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' worden goedgekeurd voor het gebruik bij verkiezingen, zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit. De goedkeuring voor de wijze van

stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid van het Kiesbesluit, wordt verleend onder de opschortende voorwaarde van goedkeuring van een gebruiksaanwijzing voor deze wijze van stemmen door de Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties.

Artikel 2

De hardwareaanpassingen aan de goedgekeurde elektronische stemmachine van type ES3B (met softwareversie 2.9, 2.10 of 2.11) en ESD-1 (met softwareversie 2.11) van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' wordt tevens goedgekeurd voor het gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit.

Artikel 3

Van deze goedkeuring wordt mededeling gedaan in de Staatscourant.

*De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties,
Th.C. de Graaf.*

Op grond van de Algemene wet bestuursrecht kan een belanghebbende tegen dit besluit, binnen zes weken na de dag waarop het is bekend gemaakt, een met redenen omkleed bezwaarschrift indienen. Het bezwaarschrift moet worden gericht tot de Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties en kan worden gezonden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving, postbus 20011, 2500 EA Den Haag.

5

BZK

Goedkeuring stemmachine

24 februari 2006/Nr. 2006-0000062077

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, Gelezen het verzoek van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo van 22 februari 2006;

Gelet op artikel J 33 van de Kieswet, de artikelen J 14, J 14a, J 14b eerste lid onder a, en J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit en de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997;

Gezien de verklaring van TNO ITSEF te Delft van 16 februari 2006, kenmerk 06-LTR-051; Gezien het rapport van TNO ITSEF te Delft van 16 februari 2006, kenmerk 06-MEMO-003;

Besluit:

Artikel 1

De aanpassingen aan de goedgekeurde elektronische stemmachines van het type ESD1 (softwareversie 3.02) van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' worden goedgekeurd voor het gebruik bij verkiezingen, zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit.

Artikel 2

De aanpassingen van de goedgekeurde elektronische stemmachine van

type ESD1 (softwareversie 3.02) van N.V. Nederlandsche

Apparatenfabriek 'Nedap' wordt tevens goedgekeurd voor het gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit.

Artikel 3

Van deze goedkeuring wordt mededeling gedaan in de Staatscourant.

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, voor deze,

De directeur Constitutionele Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.P. Heida.

Bezwaarschik

Op grond van de Algemene wet bestuursrecht kan een belanghebbende tegen dit besluit, binnen zes weken na de dag waarop het is bekend gemaakt, een met redenen omkleed bezwaarschrift indienen. Het bezwaarschrift moet worden gericht tot de Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties en kan worden gezonden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving, postbus 20011, 2500 EA Den Haag.

BZK

Goedkeuring aanpassingen aan stemmachines

17 november 2006/Nr. 2006-0000372254
CZW/CB

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, Gelezen het verzoek van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo van 9 november 2006;

Gelet op artikel J 33 van de Kieswet, de artikelen J 14, J 14a, J 14b, eerste lid onder a, en J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit en de artikelen 5 en 8 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997; Gezien de verklaring van Brightsight te Delft van 8 november 2006, kenmerk 06-LTR-316 en het rapport van Brightsight te Delft van 8 november 2006, kenmerkt 06-RPT-158.

Besluit:

Artikel 1

De aanpassingen aan de goedgekeurde elektronische stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12, ESN1 met softwareversie 4.01 en ESD1NL met softwareversie 3.02 van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' worden goedgekeurd voor het gebruik bij Tweede Kamerverkiezingen in november 2006 zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit.

Artikel 2

De in artikel 1 genoemde elektroni-

sche stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12 en de ESD1NL met softwareversie 3.02 van de NV Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' worden tevens goedgekeurd voor gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd, het type ESN1 met softwareversie 4.01 wordt tevens goedgekeurd voor het gebruik bij vijf stemmingen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit.

Artikel 3

Van deze goedkeuring wordt mededeling gedaan in de Staatscourant.

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, voor deze, de directeur Constitutionele Zaken en Wetgeving, H.P. Heide.

Bezwaarschlus

Op grond van de Algemene wet bestuursrecht kan een belanghebbende tegen dit besluit, binnen zes weken na de dag waarop het is bekend gemaakt, een met redenen omkleed bezwaarschrift indienen. Het bezwaarschrift moet worden gericht tot de Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties en kan worden gezonden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving, postbus 20011, 2500 EA Den Haag.

7

BZK

Goedkeuring stemmachines

2 maart 2007/Nr. 2007-0000076351
CZW/CB

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, Gelezen het verzoek van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' te Groenlo van 22 januari 2007;

Gelet op artikel J 33 van de Kieswet, de artikelen J 14, J 14a, J 14b, eerste lid onder a, en J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit en de artikelen 5 en 8 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997; Gezien de verklaring van Brightsight te Delft van 8 november 2006, kenmerk 06-LTR-316 en het rapport van Brightsight te Delft van 8 november 2006, kenmerk 06-RPT-158;

Besluit

Artikel 1

De elektronische stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12, ESN1 met softwareversie 4.01 en ESD1NL met softwareversie 3.02 van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' worden goedgekeurd voor het gebruik bij verkiezingen zowel voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit als voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, tweede lid, van het Kiesbesluit.

Artikel 2

De in artikel 1 genoemde elektronische stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12 en de ESD1NL met softwareversie 3.02 van de NV Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap' worden tevens goedgekeurd voor gebruik bij twee stemmingen tegelijkertijd, het type ESN1 met softwareversie 4.01 wordt tevens goedgekeurd voor het gebruik bij vijf stemmingen tegelijkertijd, uitsluitend voor de wijze van stemmen als bedoeld in artikel J 14b, eerste lid, onder a, van het Kiesbesluit.

Artikel 3

Deze goedkeuring geldt in elk geval voor de Provinciale Statenverkiezingen van 7 maart 2007 en voor zolang de voorwaarden en eisen zoals vermeld in de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines ongewijzigd blijven.

Artikel 4

Van deze goedkeuring wordt mededeling gedaan in de Staatscourant.

De Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
voor deze,
de directeur Constitutionele Zaken en Wetgeving,
H.P. Heldo.

Bezwaarschapsprocedure

Op grond van de Algemene wet bestuursrecht kan een belanghebbende tegen dit besluit, binnen zes weken na de dag waarop het is bekend gemaakt, een met redenen omkleed bezwaarschrift indienen. Het bezwaarschrift moet worden gericht tot de Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties en kan worden gezonden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Directie Constitutionele Zaken en Wetgeving, postbus 20011, 2500 EA Den Haag.

Security Systems

Management Info Systems

Election Systems

Electronics, Metal and Plastic

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.

- 3 SEP 2007

Directeur Constitutionele Zaken en Wetgeving
Mr. H.P. Haida
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Groenlo, 22 januari 2007

Geachte heer Haida,

17 november 2006 is door u goedkeuring verleend voor het gebruik van de elektronische stemmachines van de typen ES3B met softwareversie 2.12, ESN1 met softwareversie 4.01 en ESD1NL met softwareversie 3.02 van N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap'.

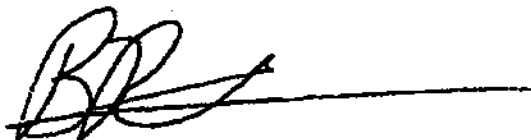
Tijdens een bespreking op 17 januari 2007 is Nedap door medewerkers van CZW verzocht opnieuw een aanvraag voor goedkeuring in te dienen. Bij nadere bestudering van het bovengenoemde besluit valt het ons op dat de goedkeuring tot de Tweede Kamerverkiezingen 2006 is beperkt.

Ten opzichte van de laatste aanvraag voor goedkeuring en de inzet tijdens de Tweede Kamerverkiezingen 2006 zijn de machines niet gewijzigd in de zin van de 'Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997'. Wij zien derhalve geen wettelijke basis voor het wederom aanvragen van een goedkeuring.

Indien u van oordeel bent dat de minister desondanks opnieuw een goedkeuringsbesluit zal moeten nemen, meent Nedap dat onze laatste aanvraag tot goedkeuring voor gebruik bij verkiezingen (dd. 9 november 2006) toereikend en nog geldig is. Bovendien is de verklaring van de aangewezen keuringsinstelling met betrekking tot de beoordeling van bovenstaande types (ref. '06-LTR-318; Verklaring inzake de keuring van de stemmachines ES3A, ES3B, ESD1NL, ESN1') reeds in uw bezit. Het bijbehorende rapport is door uw medewerkers reeds ingezien.

Ik vertrouw erop u hiernede naar behoren te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Ir. B.R. Wolbers
Projectleider R&D
Nedap Election Systems
N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek 'Nedap'

Speciale
N.V. Nederlandsche
Apparatenfabriek 'Nedap'
Parallelweg 29
NL-7141 DC Groenlo
P.O. Box 105
NL-7140 AC Groenlo

T +31 (0)544 47 130
F +31 (0)544 46 27 45
E info.speciale@nedap.com
Handelsregister 08073836

01010007

www.nedap.com

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.

- 3 SEP 2007

Directeur Constitutionele Zaken en Wetgeving
Mr. H.P. Heida
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Groenlo, 9 november 2006

Geachte heer Heida,

In het kader van de artikelen 5 en 8 van de "Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies 1997", uitgevaardigd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken d.d. 11 juli 1997 onder nummer CW197/U1000 en gepubliceerd in de Staatscourant nummer 134 van 1997, en de "Wijziging Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies 1997" uitgevaardigd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken d.d. 7 december 2001 onder nummer CW01/98548 en gepubliceerd in de Staatscourant nummer 246 van 2001, vraagt NEDAP N.V. uw goedkeuring voor gebruik bij verkiezingen van de aangepaste stembalies van het type ES3B, ESD1 en ESN1.

Het betreft hier de volgende aanpassingen in het kader van een verbeterde beveiliging tegen het illegaal wisselen van software:

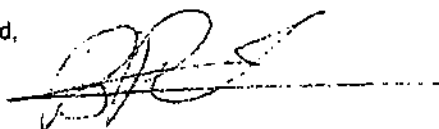
- het vervangen van de EPROM door een PROM (niet-overschrijfbare eenheid);
- het aanbrengen van een fysieke verzegeling waardoor de firmware niet vrij toegankelijk is.

De aanpassingen zijn door Brightsight (voorheen TNO ITSEF) beoordeeld aan de hand van willekeurig gekozen exemplaren uit series van 10 stuks per type.

De verklaring van Brightsight inzake deze beoordeling zijn bijgevoegd.

In afwachting van uw reactie, verblijf ik,

Hoogachtend,

Ir. B.R. Wolbers
Projectleider R&D Election Systems

Bijlagen:

- 06-LTR-316; Verklaring inzake de keuring van de stembalies ES3A, ES3B, ESD1NL, ESN1

Opzake de afgeleverde documenten, wordt verzocht de afgeleverde documenten te retourneren aan de afzender. De afzender aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade van welke aard ook voortvloeiende uit het gebruik van de afgeleverde documenten. De afzender aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade van welke aard ook voortvloeiende uit het gebruik van de afgeleverde documenten.

bright sight

your
partner
in security
approval

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.

- 3 SEP 2007

N.V. Nederlandsche Apparatenfabriek "Nedap"
T.a.v. de heer R. Wolbers
Parallelweg 2
7141 DC GROENLO

onderwerp
Verklaring inzake de keuring van de stemmachines ES3A, ES3B,
ESD1NL, ESN1

datum
8 november 2006

onze referentie
06-LTR-316

e-mail
buitenhuis@itsef.com

doorkiesnummer
015 269 2508

doorkiesfax
015 269 2555

projectnummer
06118

kopie aan
BS-HBUI/bee

Zoals bedoeld in artikel 5 en artikel 8 van de "Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997" uitgevaardigd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken d.d. 11 juli 1997 onder nummer CW197/U1C00 en gepubliceerd in de Staatscourant nummer 134 van 1997, en de "Wijziging Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997" uitgevaardigd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken d.d. 7 december 2001 onder nummer CW01/98548 en gepubliceerd in de Staatscourant nummer 246 van 2001.

verklaart Brightsight BV hierbij.

dat de op 8 oktober 2006 door Nedap Groenlo ter keuring aangeboden gewijzigde stemmachines:

- ES3A met software versie 2.12
- ES3B met software versie 2.12
- ESD1NL met software versie 3.02
- ESN1 met software versie 4.01

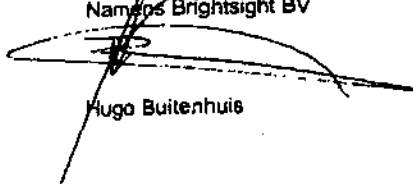
in voldoende mate overeenstemmen met de prototypes.

De uitgevoerde testen en testresultaten zijn vastgelegd in rapport 06-RPT-158 "Keuring van de Nedap stemmachines met nieuwe PROMs en verzegeling".

TNO-ITSEF BV is op 21 november 2005 aangewezen als keuringsinstelling als bedoeld in artikel 1, onder d, van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997. Op 1 september 2006 is de naam van TNO-ITSEF BV gewijzigd in Brightsight BV.

Delft, 7 november 2006

Namens Brightsight BV

Hugo Buitenhuis

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.
- 3 SEP 2007

Rapportage

Conformiteitscontrole stemmachines

Classificatie **VERTROUWELIJK**

Opdrachtgever Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500EA Den Haag

Betreft rapportage

Project nr./Ref. nr. QQ-070056200714-02
Datum 27 februari 2007
Versie 1.0

Pagina's 10

Rapportage

Conformiteitscontrole stemmachines

Classificatie **VERTROUWELIJK**

Opdrachtgever Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500EA Den Haag

Betreft rapportage

Project nr./Ref. nr. QQ-070056200714-02
Datum 27 februari 2007
Versie 1.0

Pagina's 10

VERTROUWELIJK

Dit document is geclassificeerd als vertrouwelijk. De informatie die in dit document en bijbehorende bijlagen gepubliceerd is, is alleen bedoeld voor de geadresseerde(n) in de distributielijst op de pagina Document Management. Het raadplegen en/of het gebruik van het document door een andere partij dan de geadresseerde(n) is niet toegestaan, tenzij deze partij hiertoe expliciet geautoriseerd is door een geadresseerde. De informatie in dit document is mogelijk vertrouwelijk van aard en kan onder de bepalingen van een geheimhoudingsverklaring of -plicht vallen.

Indien u het voorliggende document foutief heeft ontvangen en/of geen toestemming heeft tot inzage van het document, verzoekt Fox-IT u om het document direct te sluiten en te retourneren aan Fox-IT.

Enig misbruik van dit document of de informatie in het document is niet toegestaan. Fox-IT aanvaardt geen aansprakelijkheid voor enig ongeautoriseerd gebruik of misbruik van voorliggend document door een derde partij of schade ontstaan door de inhoud van het document.

Fox-IT Forensic IT Experts B.V.

Olof Palmestraat 6
2616 LM Delft

P.O. box 638
2600 AP Delft

The Netherlands

Phone: +31 (0)15 284 7999
Fax: +31 (0)15 284 7990
E-mail: info@fox-it.com
Internet: www.fox-it.com

Copyright © 2007 Fox-IT Forensic IT Experts B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoerd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enigerlei wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Fox-IT Forensic IT Experts B.V.

Aan een eventuele toestemming tot verstrekking als hierboven bedoeld, zal in ieder geval de voorwaarde zijn verbonden dat deze verstrekking uitsluitend in volledige en ongewijzigde vorm en opmaak is.

Handelsmerk

Fox-IT en het logo van Fox-IT zijn handelsmerken van Fox-IT Forensic IT Experts B.V.

Alle andere in dit document opgenomen handelsmerken zijn eigendom van de genoemde organisaties.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Opdrachtbeschrijving	4
1.2	Scope en doelstelling	4
1.3	Audit omgeving en objecten.....	4
1.4	Methoden en technieken.....	4
1.4.1	Namencontrole	4
1.4.2	Stemcontrole.....	5
1.4.3	Steekproef	5
2	Uitvoering	6
2.1	Controle van de machines.....	6
2.2	Stemmachines en stemdistricten	6
2.3	Dekking.....	7
2.4	Testfouten	7
2.5	Testmatrix	8
3	Resultaten.....	9
3.1	Algemeen	9
3.2	Namencontrole.....	9
3.3	Stemcontrole	9
3.4	Steekproef.....	9
3.5	Testfouten	9
3.6	Overig.....	9
4	Conclusie	10

1 Inleiding

1.1 Opdrachtbeschrijving

Fox-IT voert een conformiteitscontrole uit op drie (3) verschillende modellen stembalies; de ES3B, de ESD1NL en de ESN1; in combinatie met 24 geconfigureerde stemgeheugens. De stembalies worden gecontroleerd op het correct verwerken van een stem, zoals deze door de kiezer op het apparaat wordt ingetoetst. De controle geeft inzicht in het functionele gedrag van de geteste machines bij volledig correct gebruik van deze stembalies.

1.2 Scope en doelstelling

In deze opdracht zijn geen beveiligingsaspecten en risico's op eventueel misbruik meegenomen.

De scope van de test beperkt zich tot het volgende:

1. Gecontroleerd wordt of de kieslijsten foutloos in de beschikbare stemgeheugens zijn geplaatst.
2. Gecontroleerd wordt aan de hand van een beperkt aantal praktijktesten of de uitgebrachte stemmen overeenkomen met de uitslag op de printout bij sluiting van de verkiezing op de betreffende stembalie.

Tijdens de controle worden de volgende aannames gedaan:

- De kieslijsten (stemvellen) van de verschillende kieskringen zijn correct. Dit zijn de beschrijvingen van de knoppen die door de kiezer worden ingetoetst bij het stemmen.
- De lijst die bij het sluiten van de verkiezing op de stembalie wordt afgedrukt is het resultaat van de stemmen die op de betreffende machine zijn uitgebracht.

1.3 Audit omgeving en objecten

De audit heeft plaatsgevonden bij Nedap te Groenlo.

Van elk model stembalie zijn 3 exemplaren beschikbaar. Deze machines zijn identiek aan de machines die gebruikt gaan worden bij de provinciale staten verkiezingen van maart 2007.

De gebruikte stemgeheugens zijn identiek aan de geheugens die gebruikt worden bij de provinciale staten verkiezingen van maart 2007.

De gebruikte stemvellen zijn identiek aan die die bij de provinciale staten verkiezingen van maart 2007 gebruikt worden.

1.4 Methoden en technieken

Teneinde de testen reproduceerbaar te maken, is gebruik gemaakt van de mogelijkheid om op het stemvel te kunnen schrijven.

De volgende testen zijn uitgevoerd binnen deze opdracht:

1.4.1 Namencontrole

Op basis van de aangeleverde (digitale) kiezerslijsten worden stemmodules geprogrammeerd.

Er wordt geverifieerd dat:

1. de namen van de partijen en kandidaten op het display van de stembalie overeen komen met die op het stemvel van het betreffende kiesdistrict.
2. in de op het display weergegeven namen van kandidaten en partijen geen bijzondere tekens (diakriten) als (maar niet beperkt tot) éëëë voorkomen en dat deze vervangen zijn door de variant zonder `^' of `''.
3. de 'blanco' toets functioneert (alleen voor ESN1).
4. de toetsen die niet op het stemvel voorkomen geen functie hebben.

De tester parafeert zijn testprotocol.

1.4.2 Stemcontrole

Op basis van de aangeleverde (digitale) kiezerslijsten worden stemmodules geprogrammeerd.

1. Op 25 random kandidaten wordt een stem uitgebracht. Op het stemvel wordt aangetekend op welke kandidaten gestemd is.
2. Er worden 2 blanco stemmen uitgebracht.
3. Op 13 random kandidaten wordt een oplopend aantal stemmen (3 op de eerste, 4 op de tweede enz.) uitgebracht. Op het stemvel wordt aangetekend welke kandidaten dit zijn en hoeveel stemmen er op deze kandidaten zijn uitgebracht.
4. Tevens wordt continu bijgehouden of het totaal aantal uitgebrachte stemmen in het display overeen komt met het aantal uitgebrachte stemmen.

Vervolgens worden de programmering en een proces verbaal uitgeprint.

Er wordt geverifieerd dat:

1. De kandidaten die op het stemvel 1 stem hebben ook op het proces verbaal 1 stem hebben.
2. Er 2 blanco stemmen op het proces verbaal staan.
3. De kandidaten met een 'oplopend aantal stemmen' op het proces verbaal en het stemvel een gelijk aantal stemmen hebben.
4. Het totaal aantal stemmen op het proces verbaal overeen komt met het totaal aantal uitgebrachte stemmen.

De tester parafeert zijn testprotocol.

Vervolgens leest een controleur de stemmodule uit en wordt geverifieerd dat:

1. Elke partij het aantal stemmen heeft wat overeenkomt met de som van de stemmen van de kandidaten voor die partij.

De controleur parafeert het testprotocol / procesverbaal indien geen fouten gevonden zijn.

1.4.3 Steekproef

Op basis van de aangeleverde (digitale) kiezerslijsten worden stemmodules geprogrammeerd.

Er wordt geverifieerd dat:

1. De namen van de partij in het display overeen komen met die op het stemvel van het betreffende district.

Vervolgens worden de volgende handelingen uitgevoerd:

1. Op 25 random kandidaten wordt een stem uitgebracht. Op het stemvel wordt aangetekend op welke kandidaten gestemd is.
2. 2 blanco stemmen worden uitgebracht.
3. Op 8 kandidaten wordt een oplopend aantal stemmen (3 op de eerste, 4 op de tweede enz.) uitgebracht. Op het stemvel wordt aangetekend welke kandidaten dit zijn en hoeveel stemmen er op deze kandidaten zijn uitgebracht.
4. Continu wordt bijgehouden of het totaal aantal uitgebrachte stemmen in het display overeen komt met het aantal uitgebrachte stemmen.

Vervolgens wordt een proces verbaal uitgeprint.

Er wordt geverifieerd dat:

1. De kandidaten die op het stemvel 1 stem hebben ook op het proces verbaal 1 stem hebben.
2. Er 2 blanco stemmen op het proces verbaal staan.
3. De kandidaten met een 'oplopend aantal stemmen' op het proces verbaal en het stemvel een gelijk aantal stemmen hebben.

De tester parafeert zijn testprotocol.

2 Uitvoering

2.1 Controle van de machines

Leverancier (Nedap) heeft aangegeven dat de machines waarop de testen uitgevoerd worden, qua hardware en software identiek zijn aan de machines die bij de verkiezing van 7 maart 2007 worden gebruikt. Opdrachtgever (BZK) het mondeling bevestigd, na controle van de verzegeling (door opdrachtgever), dat de aangeleverde machines voldoen voor de conformiteitscontrole.

2.2 Stemmachines en stemdistricten

De volgende stemmachines zijn gebruikt in het onderzoek

Type	Serie nummer
ESD1	L5400417
ESD1	L5400239
ES3B	N0106168
ES3B	N0106166
ESN1	V2120432
ESN1	V2120431
ESN1	V2120433

Tabel 1 - Typenummers stemmachines

De stemdistricten hebben nummers gekregen zoals beschreven in Tabel 2. In deze test worden Emmen, Beverwijk en Leiden2 ook als district aangemerkt. Feitelijk zijn dit geen separate districten, maar varianten van respectievelijk stemdistrict 3, 10 en 15.

District	Nummer	Opmerkingen
Groningen	1	
Leeuwarden	2	
Assen	3	
Zwolle	4	
Lelystad	5	
Nijmegen	6	
Arnhem	7	
Utrecht	8	
Amsterdam	9	Niet getest; gebruikt geen stemmachines van Nedap.
Haarlem	10	
Den Helder	11	
's Gravenhage	12	
Rotterdam	13	
Dordrecht	14	
Leiden	15	
Middelburg	16	
Tilburg	17	
's Hertogenbosch	18	
Maastricht	19	
Venlo	20	
Emmen	21	District Assen, aangepaste layout stemvel. Verkiezing dorpsraad.
Beverwijk	22	District Haarlem, aangepaste layout stemvel. Lokaal referendum.
Leiden2	23	District Leiden, aangepaste layout stemvel. Lokaal referendum.

Tabel 2 - Stemdistricten

2.3 Dekking

Voor elk type machine wordt een volledige 'Namen controle' en 'Stemcontrole' test uitgevoerd met de gegevens van alle relevante stembedistricten. Het district Amsterdam is volledig buiten de test gelaten omdat daar geen stemmachines van Nedap aanwezig zijn.

Voor ieder stembedistrict zijn de testen zoveel mogelijk op verschillende machines per type uitgevoerd. Bij de "steekproef" wordt dus bij voorkeur gebruik gemaakt van nog niet geteste combinaties. Stembedistricten Emmen, Beverwijk en Leiden2 worden alleen gecontroleerd op de machines met type ESD1 en ES3B. De opdrachtgever heeft aangegeven dat in de gemeenten die op dit moment een referendum of dorpsraad verkiezing houden geen machines aanwezig zijn van type ESN1. Wel is een 'Namencontrole' uitgevoerd voor Leiden2 op de ESN1. Hiermee wordt geverifieerd of het programmeren en gebruiken van het stemgeheugen voor dit type machine mogelijk is.

De afwijkende stembedistricten (Emmen, Beverwijk, Leiden2) maken gebruik van exact dezelfde brongegevens voor de provinciale statenverkiezing 2007 als de 'normale' varianten. Er wordt alleen gebruik gemaakt van de mogelijkheid (vaste) gegevens van de provinciale staten verkiezing op het stemvel horizontaal te verschuiven, teneinde ruimte te maken voor de lokale verkiezing / referendum.

2.4 Testfouten

Tijdens het testen bestaat de mogelijkheid dat fouten worden geconstateerd. Zo'n fout kan zijn ontstaan door een bedieningsfout van de tester of door een fout in de machine.

Als een tester aangeeft een bedieningsfout te hebben gemaakt, wordt de betreffende test opnieuw uitgevoerd. Als een afwijking in de uitslag van de test wordt geconstateerd, wordt in overleg met de opdrachtgever nader onderzoek uitgevoerd.

2.5 Testmatrix

	ESD1	ES3B	ESN1
1 Groningen	1,2	1,2,3	1,2,3
2 Leeuwarden	1,2,3	1,2,3	1,2,3
3 Assen	1,2	1,2,3	1,2,3
4 Zwolle	1,2	1,2,3	1,2,3
5 Lelystad	1,2	1,2,3	1,2
6 Nijmegen	1,2,3	1,2,3	1,2
7 Arnhem	1,2	1,2,3	1,2
8 Utrecht	1,2	1,2,3	1,2
9 Amsterdam			
10 Haarlem	1,2,3	1,2,3	1,2,3
11 Den Helder	1,2	1,2,3	1,2,3
12 's Gravenhage	1,2,3	1,2,3	1,2
13 Rotterdam	1,2,3	1,2,3	1,2
14 Dordrecht	1,2,3	1,2,3	1,2,3
15 Leiden	1,2	1,2,3	1,2
16 Middelburg	1,2	1,2	1,2
17 Tilburg	1,2,3	1,2,3	1,2
18 's Hertogenbosch	1,2	1,2,3	1,2
19 Maastricht	1,2,3	1,2	1,2
20 Venlo	1,2	1,2,3	1,2
21 Emmen (Assen)	1,2	1,2	
22 Beverwijk (Haarlem)	1,2	1,2	
23 Leiden2 (Leiden)	1,2	1,2	

1. Namen controle	64
2. Stemcontrole	63
3. Steekproef	32

Tabel 3 - Testmatrix

3 Resultaten

3.1 Algemeen

Alle testen zijn conform de bovenbeschreven procedure uitgevoerd.

3.2 Namencontrole

1. Er zijn geen afwijkingen geconstateerd tussen de namen van de partijen en kandidaten op het display en die op het stemvel. Uitzondering hierop zijn namen waarin diakrieten voorkomen. Hiervan is geconstateerd dat de namen correct worden weergegeven op het display, maar zonder diakrieten.
2. Geconstateerd is dat de 'blanco' toets op de ESN1 machines correct functioneert.
3. Geconstateerd is dat de toetsen die niet op het stemvel zijn aangegeven geen daadwerkelijk functie hebben.

3.3 Stemcontrole

1. Er zijn geen afwijkingen geconstateerd tussen het aantal uitgebrachte stemmen zoals bij de testbeschrijving omschreven en het bijbehorende proces verbaal.
2. Er zijn geen afwijkingen geconstateerd tussen het aantal uitgebrachte stemmen per partij zoals bij de testbeschrijving omschreven en de gegevens uitgelezen uit de stem module.

3.4 Steekproef

Er zijn geen afwijkingen geconstateerd tussen het aantal uitgebrachte stemmen zoals bij de testbeschrijving omschreven en het bijbehorende proces verbaal.

3.5 Testfouten

Gedurende 'stemcontrole' en 'steekproef', hebben een aantal testers aangegeven dat zij een bedieningsfout hebben gemaakt, waardoor de test niet meer volgens specificatie verlopen is. Dit betreft 4 testen. In voorkomende gevallen is de stemmodule opnieuw geprogrammeerd. De test is vervolgens opnieuw gestart.

Afwijkingen in de uitslagen van de testen zijn niet geconstateerd.

3.6 Overig

De ESN1 machines hebben een afwijkende print-layout voor wat betreft de programmering en het proces verbaal ten opzichte van de ESD1 en ES3B machines. De ruimte voor de partijnaam in het proces verbaal bij de ESN1 machine is kleiner dan de maximale lengte van een partij naam.

4 Conclusie

De geteste stemmachines zijn gecontroleerd op het correct verwerken van een stem. Bij deze conformiteitcontrole zijn geen afwijkingen geconstateerd. De geteste machines hebben de uitgebrachte stemmen volledig en correct verwerkt.

Van: Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"

Linnaeusparkweg 98
1098 EJ Amsterdam
The Netherlands

tel: +31 20 463 6394

fax: +31 20 663 8511

mail: info@wijvertrouwenstemcomputersniet.nl

10
Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.
3 SEP 2007

Aan: Ministerie van BZK

t.a.v. staatssecretaris Bijleveld
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Amsterdam, 30 maart 2007,

Zeer geachte staatssecretaris Bijleveld,

Bij deze tekenen wij namens onze stichting in de zin van de Algemene Wet Bestuursrecht bezwaar aan tegen alle beslissingen vervat in uw meest recente goedkeuringsbesluit m.b.t. stemcomputers (2 maart 2007 / Nr.2007-0000076351 CZW/CB) zoals gepubliceerd in de Staatscourant van 5 maart 2007 (hierna: "het besluit"). Een kopie van het besluit is bijgesloten.

Samengevat zijn wij van mening dat:

- de stemcomputers in kwestie niet voldoen aan eisen zoals gesteld in de "Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997" (hierna: "de Regeling"). Bij het nemen van het besluit handelde u op basis van een ten onrechte door de firma Brightsight afgegeven certificaat, een feit waarvan wij u vooraf op de hoogte stelden;
- u gezien de ontstane situatie in alle redelijkheid geen stemcomputers kunt goedkeuren als er gerede twijfel bestaat of deze wel aan de voorwaarden in de Regeling voldoen;
- voor een deel van het besluit de rechtsgrond ontbreekt en dat
- een deel van het besluit niet verenigbaar is met uw goede zorg voor de integriteit van het stemproces.

Wij zullen onze bezwaren hieronder nader toelichten.

Onze stichting meent met betrekking tot dit besluit belanghebbende te zijn in de zin van art. 1:2 van de Algemene Wet Bestuursrecht. Het derde lid van dit artikel luidt:

"Ten aanzien van rechtspersonen worden als hun belangen mede beschouwd de algemene en collectieve belangen die zij krachtens hun doelstellingen en blijkens hun feitelijke werkzaamheden in het bijzonder behartigen."

Onze stichting houdt zich statutair bezig met "het bevorderen, verdedigen en onderzoeken van controleerbare en transparante verkiezingen". Een kopie van de statuten van onze stichting sluit ik volledigheidshalve bij.

De commissie inrichting verkiezingsproces zal medio oktober haar rapport uitbrengen, en al ruim daarvoor zal de commissie besluitvorming stemmachines rapporteren over de besluitvorming in het verleden rond stemcomputers. Zonder deze beide commissies het gras voor de voeten te willen wegmaaien menen wij dat inmiddels objectief is vast te stellen dat de huidige "Regeling goedkeuring stemmachines 1997" op een aantal zeer cruciale terreinen onvoldoende waarborgen biedt. Ons inziens past in de huidige situatie dan ook zeer grote terughoudendheid en zorgvuldigheid bij het afgeven van goedkeuringen voor stemcomputers.

In artikelen 1 en 2 van uw besluit keurt u een aantal typen Nedap stemcomputers goed voor gebruik tijdens verkiezingen. U doet dit in weerwil van ons schrijven van 22 januari 2007 aan uw ambtsvoorganger de heer Nicolaï, waarin wij hem op de hoogte stelden van een fundamenteel probleem waardoor de huidige stemcomputers niet voldoen (en zonder aanvullende keuringen van de "ISS" software en de in de gemeenten gebruikte computers ook niet *kunnen* voldoen) aan de eisen die de Regeling aan stemcomputers stelt. Voor de exacte achtergronden van dit probleem verwijs ik naar de brief die ik gemakshalve heb meegezonden.

Uw voorganger heeft ons in antwoord op ons schrijven (samengevat) medegedeeld dat de stemcomputers inclusief de geprogrammeerde stemgeheugens zullen worden getest en dat "deze benadering strookt met de huidige benadering van de Kieswet en de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines". Wij kunnen de bedenkers van deze ongetwijfeld uit grote nood geboren oplossing een zekere creativiteit niet ontzeggen. Maar in Kieswet, Kiesbesluit en Regeling kunnen we de rechtsgrond voor een dergelijke test niet vinden. En wij zien al helemaal niet in waarom een dergelijke test zou leiden tot een gedeeltelijke vrijstelling ten aanzien van delen van de toch al gebleken ontoereikende eisen die aan stemcomputers worden gesteld. (Dit nog even geheel los van de vraag of een dergelijke test technisch veel toevoegt.) Wij vermoeden dat deze zeer vrije omgang met de regelgeving op uw departement slechts tot doel heeft om apparatuur waarvan u heel goed weet dat deze niet aan de eisen voldoet toch bij verkiezingen te kunnen doen inzetten. Juist rond het verkiezingsproces, en zeker nu, zijn dergelijke manoeuvres in onze ogen onbehoorlijk.

Het besluit keurt (in artikel 3) deze Nedap stemcomputers goed "in elk geval voor de Provinciale Statenverkiezingen van 7 maart 2007 en voor zolang de voorwaarden en eisen zoals vermeld in de Regeling ongewijzigd blijven". De vorige goedkeuring voor de Nedap was zelfs slechts geldig voor één enkele verkiezing. Naar onze mening biedt de regelgeving geen mogelijkheid voor dergelijke aanvullende condities in de goedkeuringen, en ontbreekt voor een dergelijke conditie dus de rechtsgrond.

U bent wettelijk belast met de goede zorg over de integriteit van het stemproces. Één van de bij dit besluit goedgekeurde stemcomputers is de Nedap ESN1. Deze stemcomputer kan van nieuwe software worden voorzien door het insteken van een speciale stemgeheugenmodule, dus zonder dat daarvoor de op gezag van uw ambtsvoorganger op elke stemcomputer aangebrachte verzegeling hoeft te worden verbroken. Inzet van deze stemcomputer bij verkiezingen is in de ogen van onze stichting dan ook niet te verenigen met het door uw departement gekozen beveiligingsmodel. Gezien het (door uw ambtsvoorganger vaak onderstreepte) belang van de toegevoegde beveiligingen zoals de verzegeling zou met inzet van deze stemcomputer de integriteit van het stemproces in het geding zijn.

Voorts menen wij dat het in het licht van alles wat thans bekend is over de problemen met betrekking tot onder meer regelgeving, techniek en de verhouding tussen staat en leverancier in het algemeen onverantwoord is om nog verder gebruik te maken van de huidige stemcomputers. Voor de afgelopen verkiezingen kon worden aangevoerd dat een alternatief niet direct voorhanden was, en heeft uw departement een aantal noodmaatregelen getroffen om de gebruikte stemcomputers zo goed en zo kwaad als het ging extra te beveiligen. In de openbaarheid van de Tweede Kamer heeft uw ambtsvoorganger meermaals aangegeven dat de huidige beveiligingsmaatregelen een ad-hoc karakter hebben. Hij ging aanvankelijk zelfs zover te beloven dat de commissie inrichting verkiezingsproces zich nog voor de PS2007 verkiezing over deze en eventuele aanvullende maatregelen zou uitspreken. Thans staan er geen verkiezingen voor de deur en is in de vorm van het gebruik van stembiljetten een prima alternatief voorhanden. Onze stichting is van mening dat voorkomen moet worden dat op ad-hoc basis genomen noodmaatregelen jarenlang als substituut voor degelijke regelgeving worden gezien.

Gezien al het bovenstaande verzoeken wij u het besluit te vernietigen.

Namens de stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet",
Met vriendelijke groet,
Hoogachtend,

R.V. (Rop) Gonggrijp, voorzitter

B.G.J. (Barry) Wels, penningmeester

Bijlagen:

- uw besluit van 2 maart 2007/Nr. 2007-0000076351 CZW/CB
- statuten stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"
- onze brief van 22 januari aan uw ambtsvoorganger de heer Nicolai

AI 11

Stichting Wij vertrouwen stemcomputer niet
t.a.v. dhr. R. Gonggrijp
Linneusparkweg 98
1098 EJ Amsterdam

RECEIVED
20 JUL 2007
INTEKST

Datum
10 juli 2007

Ons kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/CB

Inlichtingen
Diana van Driel
T 070-4268874
F 070-4267634

Uw kenmerk

Onderwerp

Beslissing op bezwaar Stichting "Wij vertrouwen
stemcomputers niet" tegen het besluit tot
goedkeuring van stemmachines voor de

Blad
1 van 10

Aantal bijlagen
3

Bezoekadres
Herengracht 17
2511 EG Den Haag

Postadres
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Internetadres
www.mnbz.nl

Met uw brief d.d. 30 maart 2007 hebt u, namens de stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet" (hierna te noemen de stichting) bezwaar gemaakt tegen mijn besluit d.d. 2 maart 2007 kenmerk 2007-000076351, gepubliceerd in de Staatscourant op 5 maart 2007, waarbij de stemmachines van de Nederlandsche Apparaten Fabriek "Nedap" (hierna Nedap) werden goedgekeurd voor gebruik bij verkiezingen. In onderling overleg vond op 18 juni 2007 een hoorzitting plaats waarbij uw bezwaarschrift is toegelicht. Bij deze hoorzitting was ook een vertegenwoordiging van Nedap aanwezig. Hieronder treft u de beslissing op uw bezwaar aan.

1. Ontstaan van het geschil

Op 22 januari hebt u zich tot de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties (hierna de minister) gewend met een brief waarin u stelt dat de minister een onjuiste uitleg geeft aan de definitie van het begrip stemmachines met als gevolg dat de keuringen van de stemmachines in uw visie zich abusievelijk niet uitstrekken tot de keuring van de software waarmee de kandidatenlijsten in de stemmachines worden ingevoerd. De minister heeft op uw brief gereageerd bij brief van 1 februari 2007. In deze brief stelt hij zich op het standpunt dat de ISS-software waarmee de stemgeheugens worden geprogrammeerd en de programmeereenheid geen onderdeel zijn van de keuring maar dat de geprogrammeerde stemgeheugens dat wel zijn. Ook kondigt hij aan voor de Provinciale Statenverkiezingen een aparte test uit te zullen voeren met alle geprogrammeerde stemgeheugens met daarin de kandidatenlijsten voor de Provinciale Statenverkiezingen. Deze test is ook daadwerkelijk uitgevoerd blijkens de rapportage van Fox-it van 27 februari 2007. Blijkens de conclusie van deze rapportage hebben de geteste machines de uitgebrachte stemmen volledig en correct verwerkt (zie hiervoor ook mijn brief aan de Tweede Kamer van 2 april 2007 (Kamerstukken 30800 VII, nr 45).

Datum
10 juli 2007

Origineel kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/CB

Blad
2 van 10

Op 2 maart 2007 heb ik de elektronische stembalies van de typen ES3B, met softwareversie 2.12, ESN1, met softwareversie 4.01 en de ESD1NL met softwareversie 3.02 goedgekeurd voor gebruik bij verkiezingen. Deze goedkeuring is beperkt tot gebruik bij de Provinciale Statenverkiezingen en voor zolang de voorwaarden en eisen vermeld in de Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies ongewijzigd blijven. Tegen dit besluit richt zich uw bezwaar.

2. De van toepassing zijnde regelgeving en beleidsregels

- Algemene wet bestuursrecht (Awb).
- De Kieswet
- Het Kiesbesluit
- De Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies (hierna: de regeling)

Artikel J 33 van de Kieswet bepaalt dat het stemmen anders dan door middel van stembiljetten alleen kan plaatsvinden indien daarbij, overeenkomstig bij algemene maatregel van bestuur gestelde nadere regels, een door de minister goedgekeurde techniek wordt gebezigd. In artikel J 14, tweede lid, van het Kiesbesluit is uitgewerkt dat de goedkeuring wordt verleend indien de stembalie voldoet aan de eisen die worden gesteld in artikel J33, tweede lid van de Kieswet, artikel J 14b en de ministeriële regeling, bedoelt in het vierde lid. In artikel 1 van deze regeling is onder onderdeel e een definitie opgenomen van het begrip stembalie: *een machine waarop gestemd kan worden voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer, provinciale staten, gemeenteraden en het Europees Parlement, inclusief de hulpapparatuur die wordt gebruikt bij de voorbereiding van de stembalie voor de stemming, bij het uitbrengen van een stem door de kiezer en bij de verrichtingen van het stembureau in het stemlokaal.*

3. Ten aanzien van de ontvankelijkheid

Met betrekking tot de ontvankelijkheid wordt het volgende overwogen.

Op grond van de artikelen 6:7 tot en met 6:9 van de Awb bedraagt de termijn voor het indienen van een bezwaarschrift zes weken. Het bestreden besluit is bekendgemaakt aan Nedap bij brief van 2 maart 2007. Tevens is het besluit gepubliceerd in de Staatscourant op 5 maart 2007, nr. 45. Uw bezwaarschrift daartegen, gedateerd 30 maart 2007, is binnen de daarvoor gestelde termijn ontvangen. Er is daarom tijdig bezwaar gemaakt.

Verder is gezien of de stichting kan worden gezien als belanghebbende in de zin van artikel 1:2 Awb. Een belanghebbende is degene wiens belang rechtstreeks bij een besluit is betrokken. Op grond van het derde lid van artikel 1:2 Awb geldt ten aanzien van rechtspersonen dat als hun belangen mede worden beschouwd

Datum
10 juli 2007

Ops kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/CB

Blad
3 van 10

de algemene en collectieve belangen die zij krachtens hun doelstellingen en blijkens hun feitelijke werkzaamheden in het bijzonder behartigen. Blijkens de statuten van de stichting heeft deze "ten doel het bevorderen, verdedigen, en onderzoeken van controleerbare en transparante verkiezingen, met bijzondere aandacht voor de obstakels die het elektronisch stemmen daarbij opwerpt". De stichting kan derhalve als belanghebbende worden aangemerkt ten aanzien van het besluit tot goedkeuring van stemmachines.

Ten slotte is overwogen of er nog belang is bij het bezwaar tegen het besluit. Voor zover het besluit betrekking heeft op het gebruik bij de Provinciale Statenverkiezingen geldt dat het belang bij het vernietigen van het besluit is komen te vervallen. Deze verkiezingen hebben inmiddels plaatsgevonden, de uitslag van deze verkiezingen is vastgesteld, het geloofsbrievenonderzoek is afgerond en de toelating van de gekozen leden is onherroepelijk geworden (artikel U 16 jo V 4 jo V 11 van de Kieswet). De eventuele onrechtmatigheid van dit besluit kan daarop niet meer van invloed zijn. Echter het besluit ziet ook op de periode tot een eventuele aanpassing van de regeling van kracht wordt. Derhalve bestaat er belang bij het bezwaar tegen het besluit.

Ook voor het overige is er geen aanleiding het bezwaar (kennelijk) niet-ontvankelijk te verklaren.

4. De hoorzitting

U hebt gebruik gemaakt van het recht te worden gehoord. De hoorzitting vond plaats op 18 juni 2007 op het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties ten overstaan van een hoorcommissie onder leiding van de heer van Ballegooij, plaatsvervangend directeur Bestuurlijke en Juridische Zaken, tevens hoofd Juridische Zaken van het Ministerie van Financiën. Voor de overige aanwezigen en het verhandelde ter zitting wordt verwezen naar het verslag van de hoorzitting (inclusief uw pleitnotitie en die van Nedap) dat u separaat is toegezonden en dat door u is geaccordeerd. Tijdens de hoorzitting is aan u gemeld dat de hoorcommissie geen externe adviescommissie is in de zin van artikel 7:13 Awb, dit in tegenstelling tot hetgeen abusievelijk aan u was gemeld in de uitnodiging voor de hoorzitting (mijn brief d.d. 11 april kenmerk 2007-000012967). Het verslag van de hoorzitting is als bijlage bij dit besluit gevoegd en dient hier als ingelast te worden beschouwd.

5. Ten aanzien van de gronden van het bezwaar

5.1 Gronden van het bezwaar

In het bezwaarschrift alsmede tijdens de hoorzitting zijn - verkort weergegeven - de navolgende gronden voor het bezwaar naar voren gebracht:

Datum
10 juli 2007

Ons kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/CB

Blad
4 van 10

- a. Het besluit is ongeldig omdat er sprake is van een tijdelijke goedkeuring terwijl de regeling alleen onvoorwaardelijke goedkeuringen mogelijk maakt.
- b. De minister heeft de definitie van het begrip stemmachine in de regeling onjuist geïnterpreteerd. Dit heeft ertoe geleid dat de software voor de invoer van kandidatenlijsten abusievelijk niet is gekeurd waardoor het besluit op onjuiste gronden is genomen;
- c. Het besluit van de minister om de stemmachines goed te keuren is ook overigens onzorgvuldig tot stand gekomen en derhalve onrechtmatig.
- d. De stemmachine van het type ESN1 kan van nieuwe software worden voorzien zonder verbreking van het zegel. Daarmee is goedkeuring van deze stemmachine niet in overeenstemming met het beveiligingsconcept van het ministerie dat aan de verzegeling een belangrijke functie toekent.

Nedap heeft in haar brief van 8 juni j.l. alsmede tijdens de hoorzitting het navolgende over het bezwaar naar voren gebracht:

- i. Het bezwaar is kennelijk niet ontvankelijk omdat het zich richt tegen de goedkeuring van stemcomputers terwijl de regelgeving en het besluit spreken van stemmachines;
- ii. Het bezwaar is kennelijk ongegrond omdat alle relevante regelgeving bij de besluitvorming is betrokken. Bovendien heeft de Commissie "Besluitvorming Stemmachines" het genoemde goedkeuringsbesluit afdoende onderzocht en is tot de conclusie gekomen dat TNO de keuringen volgens de regels heeft uitgevoerd en het ministerie ook voor het overige adequaat heeft gehandeld;
- iii. Het bezwaar is ongegrond omdat de software voor de invoer van kandidatenlijsten niet valt onder de definitie van het begrip stemmachine in de regeling omdat deze definitie het begrip stemmachine expliciet inperkt tot die hulpapparatuur die in het stemlokaal wordt gebruikt.

5.2 Overwegingen

5.2.1. Algemeen

Alvorens specifiek in te gaan op wat in het bezwaarschrift en tijdens de hoorzitting naar voren is gebracht, wordt hier kort stilgestaan bij de context waarin dit besluit tot stand is gekomen.

Nedap heeft in de aanloop naar de verkiezing van 22 november 2006 naar aanleiding van berichten in de media, een aantal wijzigingen aangebracht in de stemmachines om mogelijke manipulatie te bemoeilijken (vervanging van een EPROM door een PROM en het aanbrengen van verzegeling). Naar aanleiding van deze wijzigingen heeft TNO een herkeuring van de stemmachines ex artikel 5 en 8 van de regeling uitgevoerd. Dit heeft geleid tot het besluit van de minister van 17 november 2006 (gepubliceerd in de Staatscourant van 20 november, nr 226) waarbij de goedkeuring voor gebruik van de stemmachines werd beperkt tot

Datum
10 juli 2007

Ops kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/CB

Bied
5 van 10

de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november. Deze beperking is aangebracht omdat niet werd uitgesloten dat voor de verkiezing van 7 maart 2007 andere of nieuwe wijzigingen nodig zouden kunnen zijn aan de Nedap-stemmachines. Dat is ook zo gebleken. Mijn voorganger kondigde in zijn brief van 17 januari 2007 aan dat de Nedap-stemmachines opnieuw gecontroleerd en verzegeld zouden worden. De verzegeling is aangepast en het aantal zegels uitgebreid. Voor het overige vonden aan de machines geen wijzigingen plaats. (Kamerstukken 30 800 VII, nr 26). Herkeuring was derhalve niet noodzakelijk, nieuwe goedkeuring echter wel.

Ten slotte wil ik melding maken van het rapport van de commissie "Besluitvorming Stemmachines". Het rapport van deze commissie "Stemmachines een verweesd dossier" is op 16 april 2007 verschenen. In dit rapport wordt geconcludeerd dat niet alle software die bij het verkiezingsproces wordt gebruikt, is onderworpen aan een test, keurings-, of goedkeuringsprocedure. In de kabinetsreactie op dit rapport van 17 april 2007, wordt gesteld dat er geen zekerheid bestaat over wat exact moet worden gekeurd en dat het begrip stemmachine onvoldoende is gedefinieerd in de huidige regeling. Tevens wordt toegezegd dat de aanpassing van de regeling nog voor het eind van het jaar gereed zal zijn (Kamerstukken 30800 VII, nr 46). In het Algemeen Overleg van 24 mei 2007 heb ik aangekondigd dat de definitie van het begrip stemmachines in elk geval alle hulpapparaten en programmatuur zal omvatten die wordt gebruikt in alle fasen van het verkiezingsproces. (Kamerstukken 30800 VII, nr 56).

5.2.2 Gronden NEDAP

Hierna wordt eerst ingegaan op de twee door Nedap aangehaalde gronden betreffende de kennelijke niet-ontvankelijkheid respectievelijk de kennelijke ongegrondheid van het besluit. Daarna wordt op de door u aangevoerde gronden ingegaan, hierbij zal de derde door Nedap aangevoerde grond betrokken worden.

Ad i.

Nedap stelt dat het bezwaar kennelijk niet-ontvankelijk is nu het zich richt tegen de goedkeuring van stemcomputers terwijl in de wet- en regelgeving de term stemmachines wordt gebruikt.

Dit argument treft geen doel. Weliswaar wordt in wet- en regelgeving de term stemmachines gebruikt en zo daar al onderscheid in wordt gemaakt, wordt de term stemcomputers gereserveerd voor de stemmachines van Sdu (zie hierover onder meer de commissie Hermans, pagina 14). Er bestaat echter geen misverstand over de vraag waarop het bezwaar betrekking heeft daar dat blijkt uit het besluit dat bij het bezwaar is gevoegd. Het gebruik van de term stemcomputer kan derhalve geen reden zijn het bezwaar als kennelijk niet-ontvankelijk te kwalificeren.

Datum
10 juli 2007

Ons kenmerk
2007-0000244789

Onderdeel
CZW/G8

Blad
8 van 10

Ad ii.

Nedap stelt dat het bezwaar kennelijk ongegrond is nu het besluit met in acht neming van de geldende regelgeving tot stand is gekomen en dat bovendien de commissie Hermans reeds het besluit grondig en afdoende heeft onderzocht.

Deze argumenten van Nedap treffen geen doel. Als eerste beargumenteert Nedap dat het besluit voldoet aan de geldende regelgeving en dat alleen daarom al sprake is van een kennelijk ongegrond bezwaar. Van een kennelijk ongegrond bezwaar kan onder meer sprake zijn indien van een dermate gebonden besluit sprake is dat het bestuursorgaan niet anders kan beslissen. In het onderhavige geval is hiervan geen sprake. Weliswaar speelt de verklaring van de keuringsinstelling dat de stemmachine voldoet aan de voorwaarden zoals opgenomen in de regeling een grote rol bij het goedkeuringsbesluit maar de minister is niet volledig gebonden aan deze verklaring en behoudt recht tot een eigen oordeel te komen dat zonedig afwijkt van het oordeel van de keuringsinstelling. Dit blijkt met name uit artikel 7, eerste lid, onder a, van de regeling dat ziet op de mogelijkheid van de minister om tot intrekking van de goedkeuring over te gaan indien het gebruik van de stemmachine tot bezwaren aanleiding geeft waardoor de goede gang van zaken bij de verkiezingen in gevaar wordt gebracht. Nu de minister bevoegd is tot het intrekken van een goedkeuring op deze grond is hij ook bevoegd tot het niet verstrekken van de goedkeuring dan wel hieraan beperkende voorwaarden te stellen.

Het tweede argument dat Nedap aanhaalt om te betogen dat sprake is van een kennelijk ongegrond besluit betreft het argument dat de commissie Hermans het besluit ook heeft bestudeerd en niet heeft geconcludeerd dat het besluit onjuist was. Ook dit argument treft geen doel. De commissie Hermans had de opdracht de wijze waarop de besluitvorming met betrekking tot stemmachines in het verleden heeft plaatsgevonden, te onderzoeken. Deze commissie heeft echter niet de rechtmatigheid van de individuele goedkeuringsbesluiten onderzocht en daar ook geen oordeel over gegeven. Het oordeel van de commissie dat het optreden van het ministerie in de betreffende periode adequaat is geweest, bevat derhalve nog geen oordeel over het onderhavige besluit als zodanig. De rechtmatigheid daarvan zal in het kader van deze bezwaarprocedure nader moeten worden onderzocht.

Nu geen sprake is van een kennelijk ongegrond bezwaar zal in de bezwaarfase onderzocht moeten worden of het omstreden besluit zorgvuldig en voldoende gemotiveerd tot stand is gekomen.

5.2.3. Gronden Stichting

Ten aanzien van de door u aangehaalde gronden ter onderbouwing van uw bezwaar tegen het besluit geldt het volgende.

Datum
10 juli 2007

Org. kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZV/CB

Blad
7 van 10

Ad a.

Het besluit is ongeldig omdat er sprake is van een tijdelijke goedkeuring terwijl de regeling alleen onvoorwaardelijke goedkeuringen mogelijk maakt.

U onderbouwt deze grond met het argument dat de regeling voorziet in tijdelijke herkeuringen om te kijken of de geleverde exemplaren nog overeenstemmen met het prototype en de daarop goedgekeurde wijzigingen. U stelt dat dergelijke herkeuringen betekenisloos zijn in een stelsel met tijdelijke of zelfs eenmalige goedkeuringen. Bovendien stelt u dat het ministerie met dergelijke tijdelijke goedkeuringen, zeker als zij zoals nu enkele dagen voor de verkiezingen worden gepubliceerd elke zinvolle toetsing van de genomen besluiten frustreert en feitelijk de beroepsmogelijkheden uitholt. U citeert daarbij tevens Nedap die in haar brief van 22 januari stelt geen wettelijke basis te zien voor een nieuwe aanvraag nu er geen wijzigingen aan de stembalies hebben plaatsgevonden.

De door u gehanteerde argumenten treffen geen doel. De regeling geeft de minister de bevoegdheid tot het goedkeuren van stembalies. Dit betekent dat de minister als zodanig ook de bevoegdheid heeft de goedkeuring te beperken (zie hiervoor mijn argumenten onder 5.2.2. onder ad ii). Nu op het moment van de goedkeuring reeds duidelijk was dat de regeling zou worden aangepast, was het logisch de goedkeuring in de tijd te beperken zodat er geen enkel misverstand zou kunnen bestaan over het feit dat na inwerkingtreding van een nieuwe regeling de goedkeuringen onder de oude regeling hun kracht zullen verliezen. Een dergelijke toevoeging komt juist de rechtszekerheid ten goede.

Het argument dat de goedkeuringen slechts kort voor de verkiezingen werden afgegeven en dat daarmee de bezwaar- en beroepsmogelijkheden worden beperkt, treft eveneens geen doel. Het had u immers vrijgestaan tegen het besluit van de minister een voorlopige voorziening aan te vragen bij de president van de rechtbank.

Ad b.

De minister heeft de definitie van het begrip stembalie in de regeling onjuist geïnterpreteerd. Dit heeft ertoe geleid dat de software voor de invoer van kandidatenlijsten abusievelijk niet is gekeurd waardoor het besluit op onjuiste gronden is genomen.

Ter onderbouwing van deze grond stelt u dat de definitie zoals deze in de regeling staat, betrekking heeft op alle hulpapparatuur, los van de vraag waar deze zich bevindt. U adstrueert dit onder meer met verwijzing naar de artikelen 3.2 en 5.2 van de bijlage bij de regeling waar sprake is van twee verschillende fysieke sleutels, een om te gebruiken bij invoeren van de kandidatenlijsten en een voor het vrijgeven van de stembalie tijdens de stemming. U stelt aanvullend dat de minister verplicht was in het kader van de zorgvuldige

Datum
10 juli 2007

Ops kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/CB

Blad
8 van 10

voorbereiding van zijn besluit deze nieuwe feiten en gegevens aan zijn besluit ten grondslag te leggen. U stelt derhalve dat de minister na ontvangst van uw brief van 22 januari niet had mogen volharden in de tot dan toe gehanteerde interpretatie van deze definitie. U meent dat de definitie in de huidige regeling de ruimte biedt om het begrip stemmachine anders te definiëren. U stelt daarbij dat de definitie, gelezen in samenhang met de overige artikelen van de regeling, niet anders kan worden gelezen.

Deze argumenten treffen geen doel. De tot dusverre gangbare interpretatie van de regeling impliceert dat de keuring zich kon beperken tot die hulpapparatuur die zich in het stemlokaal bevindt. De commissie Hermans beveelt daarom aanpassing van de regeling aan opdat duidelijkheid bestaat over de definitie van het begrip stemmachine. Deze aanbeveling is door mij overgenomen. Bij aanpassing van de regeling zal de definitie van het begrip stemmachine worden uitgebreid tot alle hulpapparatuur en de bijbehorende software die onderdeel uitmaken van het verkiezingsproces. Voor de aanpassing van de definitie is naar mijn oordeel derhalve herziening van de regeling nodig.

Ad c.

Het besluit van de staatssecretaris om de stemmachines goed te keuren is ook overigens onzorgvuldig tot stand gekomen en derhalve onrechtmatig.

U onderbouwt deze grond met verschillende argumenten. Zo stelt u dat de staatssecretaris bij het nemen van het besluit nieuwe feiten en omstandigheden zoals deze door de stichting, onder meer in haar brief van 22 januari naar voren waren gebracht, bij de besluitvorming had moeten betrekken. Deze nieuwe feiten en omstandigheden zien onder meer op uw interpretatie van de definitie van het begrip stemmachine. Dat argument heb ik onder punt b. behandeld. Daarnaast stelt u dat de conformiteitstest zoals de minister door Fox-it heeft laten uitvoeren een wettelijke grondslag mist, dat Fox-it geen aangewezen keuringsinstelling is zoals bedoeld in de regeling en dat het besluit niet naar deze test verwijst. Ook stelt u dat het niet zo kan zijn dat "een nieuwe test zonder wettelijke basis de regeling buiten werking" kan stellen. Ten slotte merkt u op dat de test betekenisloos is omdat deze niet aantoont hoe de programmatuur functioneert maar slechts dat zij functioneert. Een ander argument dat u hanteert om aan te tonen dat de besluitvorming onzorgvuldig tot stand is gekomen en het besluit onvoldoende is gemotiveerd betreft het verschil in bewoordingen tussen de goedkeuringsbesluiten van november en maart. Waarin in november sprake is van de goedkeuring van aanpassingen van de stemmachine spreekt het besluit van maart over goedkeuring van de stemmachine terwijl beide goedkeuringen zijn gebaseerd op hetzelfde rapport en dezelfde verklaring van Brightsight.

Uw argumenten treffen geen doel. Het besluit is zorgvuldig voorbereid en gemotiveerd, in aanmerking nemend het optimaal voorbereiden van de

Datum
10 juli 2007

Ons kenmerk
2007-0000244769

Onderdeel
CZW/G8

Blad
9 van 10

verkiezingen. Mijn voorganger heeft een conformiteitscontrole van de geprogrammeerde stemgeheugens uit laten voeren. Via deze controle is vastgesteld dat geprogrammeerde geheugens adequaat functioneren en de uitgebrachte stemmen correct en volledig weergegeven werden op de gebruikte machines. Voor een dergelijke test is geen wettelijke grondslag nodig. De test is geen keuring in de zin van de regeling en Fox-it is inderdaad geen aangewezen keuringsinstelling zoals bedoeld in de regeling. De minister is echter wel bevoegd aanvullend onderzoek te doen naar het adequaat functioneren van stemmachines. Voor zover dergelijk onderzoek betrekking heeft op zaken die niet vallen onder de keuringen zoals deze in de regeling worden gedefinieerd en door Brightsight worden uitgevoerd, is de minister bevoegd dergelijk feitelijk onderzoek te laten doen. Juist dit geeft blijk van de zorgvuldige voorbereiding van het besluit zoals bedoeld in artikel 3:2 Awb. De minister is bevoegd en ik acht dit ook juist in verband met het goede verloop van de verkiezingen om een dergelijk feitelijk onderzoek te doen. De handelwijze van de minister op dit punt is daarmee vergelijkbaar met het onderzoek dat door de AIVD is uitgevoerd naar de straling van de stemmachines. Ik heb de resultaten van de test gemeld aan de Kamer (Kamerstukken 30800 VII, nr 45). Het goedkeuringsbesluit is gebaseerd op de formele eisen van de regeling, te weten de rapportage en de verklaring van Brightsight. In het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007 is sprake van goedkeuring van stemmachines omdat ten opzichte van het besluit van 17 november 2007 immers geen nieuwe aanpassingen aan de stemmachine hadden plaatsgevonden.

Ad d.

De stemmachine van het type ESN1 kan van nieuwe software worden voorzien zonder verbreking van het zegel door het insteken van een geheugenmodule. Daarmee is goedkeuring van deze stemmachine niet in overeenstemming met het beveiligingsconcept van het ministerie dat aan de verzegeling een belangrijke functie toekent.

Ook dit argument treft geen doel. De minister heeft in de aanloop naar de verkiezingen van 22 november 2006 een aantal ad hoc veiligheidsmaatregelen genomen waaronder het aanbrengen van verzegeling. Bij de verkiezingen van 7 maart 2007 zijn deze maatregelen op een aantal punten verbeterd. Aanvullend daaraan heeft de minister de gemeenten geattendeerd op de nodige maatregelen gericht op de fysieke beveiliging van de stemmachines. Deze maatregelen waarborgen naar mijn mening in voldoende mate de betrouwbaarheid van de stemmachines.

5.4 Conclusie

De door u aangedragen argumenten geven mij geen aanleiding het bestreden besluit te herroepen.

Datum
10 juli 2007

Ops kenmerk
2007-0000244789

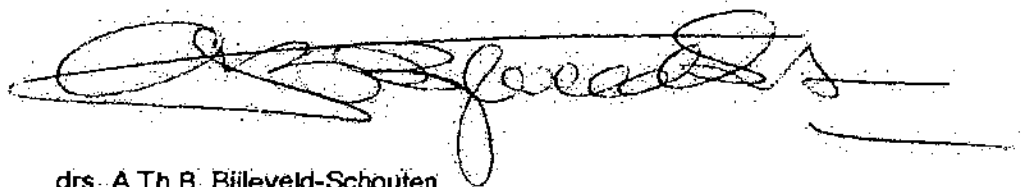
Onderdeel
CZW/CB

Blad
10 van 10

6. Beslissing

Ik verklaar uw bezwaren ongegrond en handhaaf het bestreden besluit.

DE STAATSSECRETARIS VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN
KONINKRIJKSRELATIES,

drs. A.Th.B. Bijleveld-Schouten

Belanghebbenden kunnen binnen zes weken na dagtekening van dit besluit beroep instellen bij de rechtbank binnen het rechtsgebied waarvan de indiener van het beroepschrift zijn woonplaats in Nederland heeft. Indien de indiener van het beroep geen woonplaats in Nederland heeft, is de rechtbank binnen het rechtsgebied waarvan het bestuursorgaan zijn zetel heeft bevoegd.

In afschrift aan:
Nedap,
T.a.v. dhr. M. Schippers
Postbus 105
7140 AC Groenlo

Van: Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"

Linnaeusparkweg 98
1098 EJ Amsterdam
The Netherlands

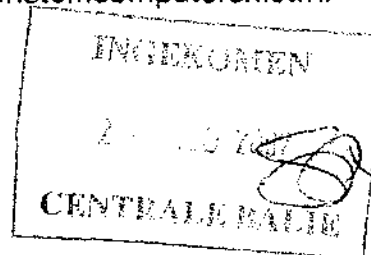
tel: +31 20 463 6394

fax: +31 20 663 8511

mail: info@wijvertrouwenstemcomputersniet.nl

Aan:

Rechtbank Amsterdam
Sector bestuursrecht
Postbus 75850
1070 AW Amsterdam

Afzender: NL-1098 EJ 98^{hs}

Betreft: Beroep inzake goedkeuring Nedap stemcomputers
Ons kenmerk:

Amsterdam, 18 augustus 2007,

Zeer geachte rechters en griffiemedewerkers,

Op 10 juli 2007 gedateerd ontvingen wij van het ministerie van BZK onder kenmerk 2007-0000244769, zie bijlage, een beslissing op bezwaar inzake de goedkeuring van stemcomputers/machines.

Bij deze komen wij in beroep tegen alle beslissingen in de hier aangehaalde beslissing op bezwaar. De gronden voor dit beroep vergen nog enige studie maar zullen u voor 1 oktober 2007 bereiken.

Uit statuten en uittreksel KvK mag blijken dat wij in Amsterdam gevestigd zijn en dat ondergetekende bevoegd is om namens de stichting op te treden.

Met vriendelijke groet,
namens de stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet",

R.V. Gonggrijp, voorzitter

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.

24 AUG 2007

RECHTBANK
AMSTERDAM
SECTOR BESTUURSRECHT

20 AUG 2007

INGEKOMEN

Bijlagen:

- beslissing op bezwaar ministerie van BZK kenmerk 2007-0000244769
- uittreksel KvK van de stichting
- statuten van de stichting

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.

24 AUG 2007

SECTOR BESTUURSRECHT

24 AUG 2007

1

INGEKOMEN

2006A41668/Do

OPRICHTING STICHTING

Heden de negenentwintigste augustus tweeduizend zes verschenen voor mij, mr Johannes Pieter Schmal, notaris gevestigd te Purmerend, kantoorhoudende aldaar aan de Herengracht 22, 1441 EW:

1. de heer ROBERT VALENTIJN GONGGRIJP, wonende te 1098-EJ Amsterdam, Linnaeusparkweg 98-2, geboren te Amsterdam op veertien februari negentienhonderd acht en zestig, houder van het paspoort met nummer NG3275976, afgegeven te Amsterdam op negentien mei tweeduizend vier en gehuwd;
2. mevrouw Johanne Marie OOSTVEEN, wonende te 1054 LP Amsterdam, Zocherstraat 9-huis, geboren te Woerden op een en dertig juli negentienhonderd een en zeventig, houder van het rijbewijs met nummer 3322670343, afgegeven te Amsterdam op elf november tweeduizend vier en ongehuwd;
3. de heer BARRY GERRIT JOHANNES WELS, wonende te 1106-WE Amsterdam, Helena Kuipers-Rietberghof 84, geboren te Amsterdam op negen en twintig januari negentienhonderd acht en zestig, houder van de Nederlandse identiteitskaart met nummer IC3605523, afgegeven te Amsterdam op twee juli tweeduizend vier en gehuwd;
4. de heer Peter KNOPPERS, wonende te 2628 SR Delft, Prins Mauritsstraat 17, geboren te Bilthoven, gemeente De Bilt, op negen november negentienhonderd zes en vijftig, houder van het rijbewijs met nummer 3167090335, afgegeven te Delft op tien december negentienhonderd negenennegentig en ongehuwd.

De comparanten verklaarden bij deze akte een stichting in het leven te roepen en daarvoor de volgende statuten vast te stellen:

NAAM, ZETEL EN DUUR.

Artikel 1.

1. De stichting draagt de naam: STICHTING "WIJ VERTROUWEN - STEMCOMPUTERS NIET".
2. Zij heeft haar zetel in de gemeente Amsterdam.
3. De stichting is opgericht voor onbepaalde tijd.

DOEL.

Artikel 2.

De stichting heeft ten doel:

- a. het bevorderen, verdedigen en onderzoeken van controleerbare en transparante verkiezingen, met bijzondere aandacht voor de obstakels die het elektronisch stemmen daarbij opwerpt.

het verrichten van alle verdere handelingen, die met het vorenstaande in de ruimste zin verband houden of daartoe bevorderlijk kunnen zijn.

ERMOGEN.

artikel 3.

et vermogen van de stichting zal worden gevormd door hetgeen de stichting verkrijgt uit:

- subsidies en donaties;
- schenkingen, erfstellingen en legaten;
- alle andere verkrijgingen en baten.

ESTUUR.

artikel 4.

Het bestuur van de stichting bestaat uit tenminste drie leden en wordt voor de eerste maal bij deze akte benoemd. Het aantal leden wordt - met inachtneming van het in de vorige zin bepaalde - door het bestuur met algemene stemmen vastgesteld.

Het bestuur (met uitzondering van het eerste bestuur, waarvan de leden in functie worden benoemd) kiest uit zijn midden een voorzitter, een secretaris en een penningmeester. De functies van secretaris en penningmeester kunnen ook door één persoon worden vervuld.

Bestuursleden worden benoemd voor onbepaalde tijd. Bij het ontstaan van een (of meer) vacature(s) in het bestuur, zullen de overblijvende bestuursleden met algemene stemmen (of zal het enige overblijvende bestuurslid) binnen twee maanden na het ontstaan van de vacature(s) daarin voorzien door de benoeming van een (of meer) opvolger(s).

Mocht(en) in het bestuur om welke reden dan ook één of meer leden ontbreken, dan vormen de overblijvende bestuursleden, of vormt het enige overblijvende bestuurslid niettemin een wettig bestuur, behoudens het bepaalde in artikel 11.

De leden van het bestuur genieten geen beloning voor hun werkzaamheden. Zij hebben wel recht op vergoeding van de door hen in de uitoefening van hun functie gemaakte kosten.

BESTUURSVERGADERINGEN EN BESTUURSBESLUITEN.

artikel 5.

De bestuursvergaderingen worden gehouden ter plaatse in Nederland als bij de oproeping bepaald.

Ieder kalenderkwartaal wordt tenminste één vergadering gehouden.

Vergaderingen zullen voorts telkenmale worden gehouden, wanneer de voorzitter dit wenselijk acht of indien één der andere bestuursleden daartoe schriftelijk en onder nauwkeurige opgave der te behandelen punten aan de voorzitter het verzoek richt. Indien de voorzitter aan een dergelijk verzoek geen gevolg geeft in dier voege, dat de vergadering kan worden gehouden binnen drie weken na het ver-

- zoek, is de verzoeker bevoegd zelf een vergadering bijeen te roepen met inachtneming van de vereiste formaliteiten. -----
4. De oproeping tot de vergadering geschiedt - behoudens het in lid 3 -- bepaalde - door de voorzitter, tenminste zeven dagen tevoren, de ---- dag der oproeping en die der vergadering niet meegerekend, door---- middel van oproepingsbrieven of oproepings-e-mails. -----
 5. De oproepingsbrieven casu quo oproepings-e-mails vermelden, be -- halve plaats en tijdstip van de vergadering, de te behandelen onder -- werpen. -----
 6. Zolang in een bestuursvergadering alle in functie zijnde bestuursle -- den aanwezig zijn, kunnen geldige besluiten worden genomen over - alle aan de orde komende onderwerpen, mits met algemene stem ---- men, ook al zijn de door de statuten gegeven voorschriften voor het - oproepen en houden van vergaderingen niet in acht genomen. -----
 7. De vergaderingen worden geleid door de voorzitter van het bestuur; -- bij diens afwezigheid wijst de vergadering zelf haar voorzitter aan. --
 8. Van het verhandelde in de vergaderingen worden notulen gehouden -- door de secretaris of door één der andere aanwezigen, door de voor - zitter daartoe aangezocht. De notulen worden vastgesteld en gete ---- kend door degenen, die in de vergadering als voorzitter en secretaris hebben gefungeerd. -----
 9. Het bestuur kan ter vergadering alleen dan geldige besluiten nemen - indien de meerderheid zijner in functie zijnde leden ter vergadering - aanwezig of vertegenwoordigd is. -----
Een bestuurslid kan zich ter vergadering door een medebestuurslid -- laten vertegenwoordigen op overlegging van een schriftelijke, ter ---- beoordeling van de voorzitter der vergadering voldoende, volmacht. Een bestuurslid kan daarbij slechts voor één medebestuurslid als ge - volmachtigde optreden. -----
 10. Het bestuur kan ook buiten vergadering besluiten nemen, mits alle -- bestuursleden in de gelegenheid zijn gesteld schriftelijk, telegra----- fisch, per telex, per telefax of per e-mail hun mening te uiten. Van -- een aldus genomen besluit wordt onder bijvoeging van de ingeko ---- men antwoorden door de secretaris een relaas opgemaakt, dat na ---- mede-ondertekening door de voorzitter bij de notulen wordt ge ---- voegd. -----
 11. Ieder bestuurslid heeft het recht tot het uitbrengen van één stem. ---- Voorzover deze statuten geen grotere meerderheid voorschrijven ---- worden alle bestuursbesluiten genomen met volstrekte meerderheid - der geldig uitgebrachte stemmen. -----
 12. Alle stemmingen ter vergadering geschieden mondeling, tenzij de --- voorzitter een schriftelijke stemming gewenst acht of één der stem -- gerechtigden dit vóór de stemming verlangt. -----
Schriftelijke stemming geschiedt bij ongetekende, gesloten briefjes. -

3. Blanco stemmen worden beschouwd als niet te zijn uitgebracht. -----
4. In alle geschillen omtrent stemmingen, niet bij de statuten voorzien, beslist de voorzitter. -----

BESTUURSBEVOEGDHEID EN VERTEGENWOORDIGING. -----

Artikel 6. -----

1. Het bestuur is belast met het besturen van de stichting. -----
2. Het bestuur is bevoegd tot het sluiten van overeenkomsten tot het---
kopen, vervreemden of bezwaren van registergoederen. -----
3. Het bestuur is niet bevoegd tot het sluiten van overeenkomsten, -----
waarbij de stichting zich als borg of hoofdelijk medeschuldenaar ---
verbindt, zich voor een derde sterk maakt of zich tot zekerheidsstel-
ling voor een schuld van een derde verbindt. -----

Artikel 7. -----

De stichting wordt in en buiten rechte vertegenwoordigd door: -----

1. het bestuur; -----
2. twee gezamenlijk handelende bestuursleden. -----

EINDE BESTUURSLIDMAATSCHAP. -----

Artikel 8. -----

Het bestuurslidmaatschap eindigt: -----
door overlijden van een bestuurslid, bij verlies van het vrije beheer over
zijn vermogen, bij schriftelijke ontslagneming (bedanken), alsmede bij --
ontslag op grond van artikel 298 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek. ---

BOEKJAAR EN JAARSTUKKEN. -----

Artikel 9. -----

1. Het boekjaar van de stichting is gelijk aan het kalenderjaar. -----
2. Per het einde van ieder boekjaar worden de boeken der stichting af-
gesloten. Daaruit worden door de penningmeester een balans en een
staat van baten en lasten over het geëindigde boekjaar opgemaakt, ---
welke jaarstukken binnen zes maanden na afloop van het boekjaar---
aan het bestuur worden aangeboden. -----
3. De jaarstukken worden door het bestuur vastgesteld. -----

REGLEMENT. -----

Artikel 10. -----

1. Het bestuur is bevoegd een reglement vast te stellen, waarin die on-
derwerpen worden geregeld, welke niet in deze statuten zijn vervat. -
2. Het reglement mag niet met de wet of deze statuten in strijd zijn. ---
3. Het bestuur is te allen tijde bevoegd het reglement te wijzigen of op-
te heffen. -----
4. Op de vaststelling, wijziging en opheffing van het reglement is het --
bepaalde in artikel 11 lid 1 van toepassing. -----

STATUTENWIJZIGING. -----

Artikel 11. -----

1. Het bestuur is bevoegd deze statuten te wijzigen. Het besluit daartoe
moet worden genomen met algemene stemmen in een vergadering, --

waarin alle bestuursleden aanwezig of vertegenwoordigd zijn, zon --
der dat in het bestuur enige vacature bestaat -----

2. De wijziging moet op straffe van nietigheid bij notariële akte tot ----
stand komen.-----
3. De leden van het bestuur zijn verplicht een authentiek afschrift van--
de wijziging, alsmede de gewijzigde statuten neer te leggen ten ----
kantore van het handelsregister, gehouden door de Kamer van-----
Koophandel en Fabrieken, binnen welker gebied de stichting haar ---
zetel heeft.-----

ONTBINDING EN VEREFFENING. -----

Artikel 12. -----

1. Het bestuur is bevoegd de stichting te ontbinden. Op het daartoe te --
nemen besluit is het bepaalde in artikel 11 lid 1 van toepassing. -----
2. De stichting blijft na haar ontbinding voortbestaan voorzover dit tot--
vereffening van haar vermogen nodig is.-----
3. De vereffening geschiedt door het bestuur. -----
4. De vereffenaars dragen er zorg voor, dat van de ontbinding van de --
stichting inschrijving geschiedt in het register, bedoeld in artikel 11 -
lid 3.-----
5. Gedurende de vereffening blijven de bepalingen van deze statuten---
zoveel mogelijk van kracht. -----
6. Een eventueel batig saldo van de ontbonden stichting wordt zoveel--
mogelijk besteed overeenkomstig het doel van de stichting. -----
7. Na afloop van de vereffening blijven de boeken en bescheiden van --
de ontbonden stichting gedurende tien jaren berusten onder de jong -
ste vereffenaar. -----

SLOTBEPALINGEN. -----

Artikel 13. -----

In alle gevallen, waarin zowel de wet als deze statuten niet voorzien, be --
slist het bestuur. -----

Tenslotte verklaarden de comparanten, ter uitvoering van het bepaalde in
artikel 4 leden 1 en 2, dat voor de eerste maal tot bestuurders van de-----
stichting worden benoemd: -----

de heer Robbert Valentijn Gonggrijp, de comparant sub 1 genoemd, als--
voorzitter;-----

mevrouw Johanne Marie Oostveen, de comparante sub 2 genoemd, als---
secretaris; -----

de heer Barry Gerrit Johannes Wels, de comparant sub 3 genoemd, als---
penningmeester; en-----

de heer Peter Knoppers, de comparant sub 4 genoemd, als gewoon be ---
stuurslid. -----

Waar in deze akte is vermeld "ongehuwd" is daaronder tevens begrepen -
"niet geregistreerd als partner in de zin van het geregistreerd partner-----
schap". -----

De comparanten zijn mij, notaris, bekend. -----

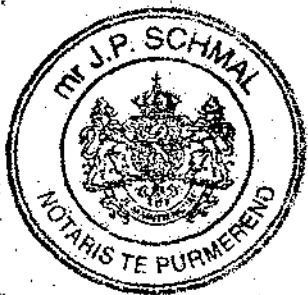
WAARVAN AKTE in minuut is verleden te Purmerend op de datum in -
het hoofd dezer akte vermeld. -----

Na mededeling van de zakelijke inhoud en een toelichting daarop door---
mij, notaris, aan de comparanten, hebben deze verklaard van de inhoud--
van deze akte te hebben kennis genomen en met beperkte voorlezing ----
daarvan in te stemmen. -----

Vervolgens is deze akte onmiddellijk na beperkte voorlezing door de ---
comparanten en mij, notaris, ondertekend. -----

Volgt ondertekening.

VOOR AFSCHRIFT:

24 AUG 2007

KAMER VAN KOOPHANDEL
AMSTERDAM

ossiernummer: 34254833

Blad 00001

ittreksel uit het handelsregister van de Kamers van Koophandel
eze inschrijving valt onder het beheer van de Kamer van Koophandel voor
msterdam

echtspersoon:

rechtsvorm	: Stichting
statutaire naam	: Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"
statutaire zetel	: Amsterdam
adres	: Linnaeusparkweg 98 - 2hg, 1098EJ Amsterdam
telefoonnummer	: 020-5241619
faxnummer	: 020-6638511
e-mailadres	: info@wijvertrouwenstemcomputersniet.nl
eerste inschrijving in het handelsregister	: 30-08-2006
akte van oprichting	: 29-08-2006

bestuurder(s):

Naam	: Gonggrijp, Robbert Valentijn
Geboortedatum en -plaats	: 14-02-1968, Amsterdam
Adres	: Linnaeusparkweg 98 2, 1098EJ Amsterdam
Infunctietreding	: 29-08-2006
Titel	: Voorzitter
Bevoegdheid	: Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)

Naam	: Oostveen, Johanne Marie
Geboortedatum en -plaats	: 31-07-1971, Woerden
Adres	: Zocherstraat 9 H, 1054LP Amsterdam
Infunctietreding	: 29-08-2006
Titel	: Secretaris
Bevoegdheid	: Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)

Naam	: Wels, Barry Gerrit Johannes
Geboortedatum en -plaats	: 29-01-1968, Amsterdam
Adres	: H Kuipers-Rietberghof 84, 1106WE Amsterdam ... Zuidoost
Infunctietreding	: 29-08-2006
Titel	: Penningmeester
Bevoegdheid	: Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)

07-09-2006

Blad 00002 volgt.

HOOFDKANTOOR

DE RUYTERKADE 5

POSTBUS 2852, 1000 CW AMSTERDAM

T (020) 531 40 00 F (020) 531 45 96

KAMER VAN KOOPHANDEL
AMSTERDAM

Registratienummer: 34254833

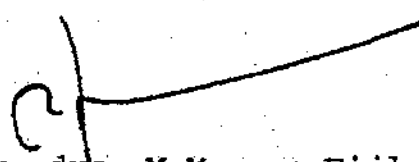
Blad 00002

Naam	:Knoppers, Peter
Geboortedatum en -plaats	:09-11-1956, De Bilt
Adres	:Prins Mauritsstraat 17, 2628SR Delft
Ingangstermijn	:29-08-2006
Bevoegdheid	:Gezamenlijk bevoegd (met andere bestuurder(s), zie statuten)

Alleen geldig indien door de kamer voorzien van een ondertekening.

Amsterdam, 07-09-2006

Voor uittreksel

mr. drs. M.M. van Eijl
plv. Algemeen Directeur

HOOFDKANTOOR

DE RUYTERKADE 5

POSTBUS 2852, 1000.CW AMSTERDAM

T (020) 531 40 00 F (020) 531 45 96

Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Ontvangen d.d.
- 3 SEP 2007

13
A2

Van: Stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet"

Linnaeusparkweg 98
1098 EJ Amsterdam
The Netherlands

tel: +31 20 463 6394
fax: +31 20 663 8511
mail: info@wijvertrouwenstemcomputersniet.nl

Aan: Rechtbank Alkmaar
Sector Bestuursrecht
Postbus 251
1817 BC Alkmaar

Afzender: NL-1098 EJ 98^{hs}

Betreft: Aanvraag voorlopige voorziening m.b.t. stemcomputers
Uw kenmerk:
Ons kenmerk: BR VoVo 1

Amsterdam, 31 augustus 2007,

Zeer geachte rechters en griffiemedewerkers,

Betreffende de goedkeuring van Nedap stemcomputers zijn wij onlangs bij uw rechtbank in beroep gegaan tegen een besluit op bezwaar van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Wij zijn ook na lezing van het besluit op bezwaar van de staatssecretaris onverkort van mening dat de door ons gesignaleerde problemen rond de goedkeuring van deze stemcomputers ertoe hebben geleid dat er stemcomputers zijn goedgekeurd die niet aan de wettelijke eisen voldoen. Van verdere inzet van deze stemcomputers op grond van dit besluit mag in onze ogen dan ook geen sprake meer zijn.

Alle stukken die betrekking hebben op de beroepsprocedure, bij u in behandeling onder kenmerk "procedurenummer 07 / 2268 BESLU" treft u hierbij aan.

Bredere context

Sinds de zomer van 2006 proberen wij aandacht te vragen voor het feit dat het vertrouwen in stemcomputers in Nederland eigenlijk nergens op gebaseerd is. Onze stichting heeft in het afgelopen jaar zelf technisch onderzoek aan stemcomputers en uitslagberekeningssoftware verricht, meerdere Wob-verzoeken ingediend en juridische procedures gevoerd. Na uitvoerig onderzoek stelden wij vast dat de besluitvorming, de wet- en regelgeving, de leveranciers en de stemcomputers zelf over de gehele linie niet deugen. Onze activiteiten hebben geleid tot onder meer de schorsing van de goedkeuring van de Sdu NewVote stemcomputers, een zeer kritisch rapport van een verkiezings-waarnemingsmissie van de OVSE, Kamervragen, meerdere debatten en in de Tweede Kamer, verontruste hoofdartikelen in meerdere dagbladen en de benoeming van twee overheids-commissies. Één rapport is inmiddels af, en dat is uitermate kritisch. Betreffende de grondwettelijke toelaatbaarheid van de ook in Nederland gebruikte Nedap

stemcomputers is thans een zaak in behandeling bij het Duitse Bundesverfassungsgericht waarvoor ons technisch onderzoek mede de basis vormt.

Al deze zaken vormen weliswaar geen onderdeel van deze procedure, maar onderstrepen wel dat objectief vast te stellen is dat er zeer grote problemen rond stemcomputers zijn en dat het van groot belang is dat aan de waarborgen zoals die gesteld zijn in de "Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997" (hierna: de Regeling) strikt de hand gehouden wordt. Dit geldt temeer omdat gebleken en door de staatssecretaris ook toegegeven is dat deze Regeling op vele vlakken tekort schiet en nog lang niet genoeg waarborgen biedt.

Beroepsmogelijkheden

Het is sinds de campagne van onze stichting kennelijk usance om de goedkeuringsbesluiten van stemcomputers pas enkele dagen voor de verkiezingen bekend te maken. Wij zijn van mening, en dat is ook één van de gronden voor ons beroep, dat de staatssecretaris hiermee feitelijk de beroepsmogelijkheden uit Regeling en Awb heeft uitgehold. De staatssecretaris stelt zich op het standpunt dat de beroepsmogelijkheden onverkort intact zijn. Ze argumenteert: *"Het argument dat de goedkeuringen slechts kort voor de verkiezingen werden afgegeven en dat daarmee de bezwaar-en beroepsmogelijkheden worden beperkt, treft eveneens geen doel. Het had u immers vrijgestaan tegen het besluit van de minister een voorlopige voorziening aan te vragen bij de president van de rechtbank."*

Hoewel wij grote vraagtekens zetten bij deze gedachtengang (zie de gronden voor ons beroep), zien wij op dit moment gezien het algemeen belang bij een goed verloop van de verkiezingen en de ernst van de geconstateerde tekortkomingen in het goedkeuringstraject geen andere weg dan u inderdaad te vragen een voorlopige voorziening te treffen. Wel zien wij er van af om dit, zoals de staatssecretaris voorstelt, daags voor een landelijke verkiezing te doen.

Spoedeisendheid

Er zullen in 2008 enkele gemeentelijke herindelingsverkiezingen plaatsvinden en daarvoor zullen de betrokken gemeenten hoogstwaarschijnlijk gebruik willen maken van de in hun bezit zijnde Nedap stemcomputers. Daarnaast vinden er met enige regelmaat lokale referenda plaats, binnenkort bijvoorbeeld burgemeesters-referenda in Utrecht en in Eindhoven. De plaatselijke referendumverordeningen verklaren de Kieswet, en dus ook de onderliggende "Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997", zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing. Gezien het door ons aangevoerde is het in onze ogen glashelder dat de Nedap stemcomputers niet aan de door de wet gestelde eisen voldoen. Het is in onze ogen niet verantwoord om nog langer verkiezingen c.q. referenda met behulp van de op grond van het bestreden besluit ten onrechte goedgekeurde stemcomputers te doen plaatsvinden.

Wij waren tot voor kort niet bekend met het feit dat er al op 10 oktober aanstaande een burgemeestersreferendum in Utrecht plaatsvindt. In verband hiermee is, om Utrecht niet onnodig in problemen te brengen, enige haast geboden. Een afschrift van deze aanvraag doen wij toekomen aan de gemeente Utrecht.

Tijdigheid

Om de organisatie van de verkiezingen niet onevenredig te belasten menen wij dat het van groot belang is dat de gemeenten niet te lang in onzekerheid verkeren over de te gebruiken stemmethode. Voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 heeft men nog drie weken van tevoren tientallen gemeenten doen omschakelen van stemcomputer naar papier en potlood. Hoewel dit niet tot grote problemen heeft geleid hebben wij uit de pers en uit contacten met gemeenteambtenaren begrepen dat een eerder beslismoment de voorkeur verdient. Voor lokale referenda geldt dat er weinig kandidaten of opties zijn en dat een verkiezing op papier derhalve als betrekkelijk eenvoudig gekenmerkt kan worden. Verder betreft het hier slechts enkele gemeenten. De gang van zaken in 2006 alsmede het voortdurende gebruik van stembiljetten in Amsterdam geven aan dat ook veel complexere verkiezingen overigens nog steeds zonder incidenten met behulp van stembiljetten te organiseren zijn.

Voor de herindelingsverkiezingen van 2008 geldt in tegenstelling tot referenda dat het hier 'echte' Kieswet-verkiezingen met vele kandidaten betreft en dat er dus in een zo vroeg mogelijk stadium duidelijkheid moet zijn over de te gebruiken stemmethode. Voor de Europese Parlementsverkiezingen van 2009 geldt dit in nog versterkte mate omdat het hier wel degelijk alle gemeenten in Nederland betreft. Gemeenteambtenaren geven ons informeel aan dat men liefst eigenlijk al ruim een jaar van tevoren weet waar men wat de te gebruiken stemmethode betreft aan toe is.

Conclusie

De ernst van de gebleken tekortkomingen in regelgeving en praktijk rondom goedkeuring van stemcomputers vergroten het belang om zeker te stellen dat de stemcomputers dan in ieder geval minimaal nog aan de (weliswaar gebleken tekortschietende) eisen van de regelgeving voldoen. Nu dit niet het geval lijkt te zijn verzoeken wij u bij wijze van voorlopige voorziening de werking van het oorspronkelijk bestreden goedkeuringsbesluit hangende de beroepsprocedure te schorsen. Subsidiair vragen wij om een zeer sterk versnelde behandeling van ons beroep.

Met vriendelijke groet,

Hoogachtend,

Namens de stichting "Wij vertrouwen stemcomputers niet",

R.V. Gonggrijp (voorzitter)

B.G.J. Wels (penningmeester)

P.S.: Op onze internetsite www.wijvertrouwenstemcomputersniet.nl kunt u alle genoemde en meegezonden documenten ook in digitale vorm vinden (via 'Juridisch' in het groene kadertje en daarna 'bezwaar goedkeuring Nedap').

Voorzieningenrechter rechtbank Alkmaar

Vrijdag 21 september 2007

nrs. 07/2340 (vovo) en 07/2268 (beroep) BESLU

Verweerschrift

inzake

**Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties,**

van wie de zetel is gevestigd te Den Haag,

verweerder,

gemachtigde: de heer mr. A.J. Boorsma

tegen

**Stichting Wij vertrouwen stemcomputers
niet,**

waarvan de zetel is gevestigd te Amsterdam,

verzoekster en eiseres,

gemachtigden: de heer R.V. Gonggrijp

(voorzitter) en de heer B.G.J. Welsh

(penningmeester)

1 Inleiding

- 1.1 Het verzoek om voorlopige voorziening van Stichting Wij vertrouwen stemcomputers niet (hierna: de stichting) richt zich tegen het besluit van de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna: de staatssecretaris) van 10 juli 2007, waarbij de staatssecretaris heeft beschikt op het bezwaar van de stichting van 30 maart 2007 tegen het besluit van de staatssecretaris van 2 maart 2007. Bij laatstgenoemd besluit heeft de staatssecretaris de stemmachines van de Nederlandsche Apparaten Fabriek (Nedap) (hierna: Nedap) met het oog op de Provinciale Statenverkiezingen goedgekeurd.
- 1.2 Met het oog op een doelmatig verloop van de zitting volgt hieronder het schriftelijke verweer van de staatssecretaris naar aanleiding van het beroep en het verzoek voorlopige voorziening.

2 Context

- 2.1 In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezing zijn vragen gerezen over het gebruik van stemmachines. De toenmalige minister heeft naar aanleiding hiervan een pakket van maatregelen getroffen om het goede verloop van de Tweede Kamer verkiezingen te verzekeren. De Tweede Kamer is over deze maatregelen geïnformeerd. Vanuit de Tweede Kamer bestond brede steun voor de aanpak van de minister.

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nrs. 18 en 19, Aangangsels, nrs. 144 en 145.

- 2.2 Nedap heeft in verband hiermee een aantal wijzigingen in haar stemmachines aangebracht. Alle stemmachines die gebruikt zijn bij de Tweede Kamer verkiezingen, zijn voorzien van een zogenaamde niet-overschrijfbaar Eprom en vervolgens verzegeld. EPROM staat voor Erasable Programmable Read Only Memory. Dit zijn geheugenchips die gebruikt zijn in o.a. de Nedap stammachines. Daarnaast heeft Nedap een maatregel getroffen om te voorkomen dat het onderscheid tussen verschillende lijsten en kandidaten aan de hand van de signalen die de stemmachine afgaf zou kunnen worden afgeluisterd. De aanpassing in de software komt erop neer dat op de display van een stemmachine de namen van de lijsten en de kandidaten zonder diakritische tekens worden getoond. De AIVD heeft voor drie typen van de stemmachines van Nedap vastgesteld dat met deze technische voorziening het risico op af luisteren tot een aanvaardbaar restrisico is teruggebracht. De Kiesraad heeft ook laten weten deze oplossing te kunnen billijken.

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 13.

- 2.3 Het keuringsinstituut Brightsight heeft op 8 november 2006 verklaard dat de ter goedkeuring aangeboden in bovengenoemde zin aangepaste stemmachines in voldoende mate in overeenstemming zijn met de eerder goedgekeurde prototypes. Naar aanleiding van deze verklaring van Brightsight heeft de minister bij besluit van 17 november 2006 goedkeuring voor het gebruik van de stemmachines verleend.
- 2.4 De Tweede Kamerverkiezing is vervolgens op 22 november 2006 zonder noemenswaardige problemen verlopen. De Tweede Kamer is ook in die zin geïnformeerd.

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 26.

- 2.5 Op 19 december 2006 heeft de toenmalige minister de commissie Besluitvorming Stemmachines ingesteld. De commissie had tot taak in kaart te brengen op welke wijze de besluitvorming met betrekking tot de goedkeuring van stemmachines in het verleden tot 22 november 2006 heeft plaatsgevonden en welke lessen daaruit voor het ministerie zijn te trekken. Daarnaast heeft de minister de commissie Inrichting Verkiezingsproces onder leiding van de heer mr. Korthals Altes, oud-voorzitter van de Eerste Kamer ingesteld om advies uit te brengen over de toekomstige inrichting van het verkiezingsproces.

Zie:

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 18 en TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 24.

- 2.6 Met het oog op de verkiezingen van Provinciale Staten van 7 maart 2007 heeft de toenmalige minister ook een aantal maatregelen genomen. Alle Nedap stemmachines die zijn gebruikt bij de verkiezing van de leden van Provinciale Staten zijn vooraf gecontroleerd, voorzien van een nieuwe niet-overschrijfbaar EPROM1 met geverifieerde software en vervolgens verzegeld. Voorafgaand aan dit proces is door het keuringsinstituut Brightsight op verzoek van Nedap een verklaring afgegeven waarin staat dat de nieuwe EPROM's overeenkomen met de originele versies die door de leverancier van de stemmachine in bewaring zijn gegeven bij het keuringsinstituut. Een EDP-auditor heeft de verklaring van het keuringsinstituut als getuige mede-ondertekend. De EDP-auditor heeft deze werkzaamheden verricht in opdracht van Nedap. Ten slotte heeft het bedrijf Fox-it getest of de stemgeheugens die geprogrammeerd waren met de lijsten voor de Provinciale Statenverkiezingen correct functioneerden.

Zie:

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 45.

2.7 De staatssecretaris heeft bij besluit van 2 maart 2007 de stembalies van Nedap goedgekeurd voor de Provinciale Staten verkiezingen van 7 maart 2007 en voor zolang de voorwaarden en eisen zoals vermeld in de Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies 1997 ongewijzigd blijven. Deze beperking in de goedkeuring is aangebracht zodat de stembalies na de herijking van de Regeling opnieuw moeten worden goedgekeurd.

2.8 Bij brief van 2 april 2007 heeft de staatssecretaris, die sinds het aantreden van het Kabinet Balkende IV verantwoordelijk is voor deze portefeuille, de Tweede Kamer geïnformeerd over het verloop van de verkiezingen van Provinciale Staten. In de brief is uiteengezet dat er voor en tijdens de verkiezingen geen meldingen bij het ministerie zijn binnengekomen over vermoedens van misbruik van stembalies. Verder heeft de staatssecretaris aangekondigd de Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies 1997 te zullen aanpassen, teneinde een aantal leemtes in de regeling te dichten.

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 45.

2.9 Op 16 april 2007 heeft de commissie Besluitvorming Stembalies (hierna: de Commissie) het rapport Stembalies, een verweesd dossier, Rapport van de Commissie Besluitvorming Stembalies uitgebracht. Bij brief van 17 april 2007 heeft de staatssecretaris het rapport van de Commissie aan de Tweede Kamer aangeboden. Hierbij heeft de staatssecretaris de Tweede Kamer opnieuw laten weten de Regeling voorwaarden en goedkeuring stembalies 1997 te herijken. Het is de bedoeling dat voor het einde van het jaar een nieuwe Regeling is vastgesteld.

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 46.

2.10 Het rapport van de commissie Inrichting Verkiezingsproces wordt op 27 september a.s. verwacht. De Tweede Kamer is bij brief van 5 juni 2007 geïnformeerd dat het kabinetsstandpunt over het rapport en de eerste proeve van wijzigingen van de Kieswet die uit het kabinetsstandpunt zullen voortvloeien, medio november 2007 aan de Tweede Kamer zullen worden gezonden. In het geval de commissie zal adviseren dat elektronisch stemmen ook in de toekomst mogelijk moet zijn, zal er, parallel aan de het wetgevingstraject, gewerkt moeten worden aan de ontwikkeling, verwerving en goedkeuring van nieuwe stemapparaten.

Zie:

TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 54.

3 Wettelijk kader

3.1 Artikel J 33 van de Kieswet luidt als volgt:

- "1. Het stemmen anders dan door middel van stembiljetten vindt alleen plaats, indien daarbij overeenkomstig bij algemene maatregel van bestuur gestelde nadere regels een door Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties goedgekeurde techniek wordt gebezigd.
2. Aan een techniek als vorenbedoeld wordt alleen dan goedkeuring verleend, indien deze tenminste aan de volgende eisen voldoet:
- a. het geheime karakter van de stemming moet zijn gewaarborgd, ook indien de kiezer geen keuze wenst te maken;
 - b. de te bezigen apparatuur dient van degelijke makelij te zijn en moet door de kiezer op eenvoudige wijze en zonder gevaar voor storingen of onvolkomen werking kunnen worden bediend;
 - c. de kandidatenlijsten, het aan elke lijst toegekende nummer en de aanduiding van de politieke groepering, moeten op duidelijk wijze kunnen worden vermeld;
 - d. de kiezer moet zijn stem slechts éénmaal kunnen uitbrengen en moet de gelegenheid hebben een gemaakte vergissing te herstellen.
3. Aan de goedkeuring kunnen voorschriften worden verbonden.
4. Van de goedkeuring wordt mededeling gedaan in de *Staatscourant*."

- 3.2 Artikel J 34 lid 1 bepaalt dat bij of krachtens algemene maatregel van bestuur nadere regels worden gesteld betreffende het stemmen anders dan door middel van stembiljetten. Deze regels worden zoveel mogelijk vastgesteld overeenkomstig de bepalingen van deze wet betreffende het stemmen door middel van stembiljetten. Het Kiesbesluit is de algemene maatregel van bestuur in de zin van artikel J 34 lid 1.
- 3.3 Ingevolge artikel J 14 van het Kiesbesluit mag een elektronische stemmachine slechts bij de verkiezingen worden gebruikt, indien zij zonder enige afwijking behoort tot een door Onze Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties goedgekeurd merk en type.
- 3.4 De goedkeuring wordt verleend indien de stemmachine voldoet aan de eisen die gesteld worden in artikel J 33, tweede lid, van de Kieswet, artikel J 14b en de Ministeriële regeling, bedoeld in het vierde lid, en is voorzien van een deugdelijke gebruiksaanwijzing voor de kiezer. Op grond van artikel J 14 lid 4 van het Kiesbesluit worden bij ministeriële regeling geregeld:
- a. de procedure met betrekking tot de goedkeuring van de stemmachines;
 - b. de nadere voorwaarden waaronder de goedkeuring van de stemmachines voor gebruik bij de verkiezingen wordt verleend;
 - c. de gronden waarop een verleende goedkeuring kan worden ingetrokken;
 - d. de procedure met betrekking tot de intrekking van de goedkeuring.
- 3.5 Op grond van de artikelen J 14 lid 4 en J 14a lid 3 van het Kiesbesluit is de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997, regeling van 11 juli 1997, zoals

gewijzigd bij regeling van 7 december 2001 (Stcrt. 1997, nr. 134, p. 14 en Stcrt. 19 december 2001, nr. 246, p. 11) vastgesteld.

3.6 Artikel 3 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 (hierna: de Regeling) bepaalt dat een aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor het gebruik bij de verkiezingen eerst kan worden ingediend nadat het prototype van deze stemmachine door de minister is goedgekeurd.

3.7 Artikel 4 van Regeling luidt als volgt:

"1. Bij de aanvraag voor de goedkeuring van het prototype van een stemmachine, legt de aanvrager een verklaring over van een keuringsinstelling dat het prototype aan de Kieswet, het Kiesbesluit en in de bijlage gestelde voorwaarden voor het gebruik van stemmachines bij de verkiezingen voldoet dan wel onder welke voorwaarden het prototype aan deze voorwaarden voldoet.

2. De Minister kan voorwaarden verbinden aan de goedkeuring van het prototype."

3.8 Artikel 5 lid 1 van de Regeling bepaalt dat bij de aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor gebruik bij de verkiezingen de aanvrager een verklaring overlegt van een keuringsinstelling dat een exemplaar van de stemmachine, gekozen uit de door de aanvrager aan de keuringsinstelling ter beschikking gesteld aantal van tenminste 10 stuks in voldoende mate met het prototype overeenstemt dan wel voldoet aan de voorwaarden waaronder het prototype is goedgekeurd. Van de goedkeuring van de stemmachine voor het gebruik bij de verkiezingen wordt mededeling gedaan in de Staatscourant. Op grond van artikel 8 kan de aanvrager bij geringe aanpassingen van een voor gebruik bij de verkiezingen goedgekeurde stemmachine die het prototype niet wezenlijk aantasten volstaan met een goedkeuring van de stemmachine, als bedoeld in artikel 5.

3.9 Uit deze beschrijving van het wettelijk stelsel volgt dat:

1. de goedkeuring van stemmachines in twee fasen plaatsvindt;
2. de eerste fase de goedkeuring van het prototype behelst;
3. de tweede fase de goedkeuring van een stemmachine bij de verkiezingen behelst;
4. alleen bij de eerste fase van de goedkeuring van stemmachines, te weten de goedkeuring van het prototype van stemmachines beoordeeld wordt of het prototype van een stemmachine in overeenstemming is met de voorwaarden van de bijlagen van de Regeling;
5. de tweede fase van de goedkeuring van stemmachines – de goedkeuring van de stemmachines bij de verkiezingen – beperkt is tot

de toets of een exemplaar van de stemmachines die willekeurig is geselecteerd in overeenstemming is met het prototype.

4 Verloop van de procedure

- 4.1 Bij besluit van 17 november 2006 heeft de minister op grond van de artikelen 5 en 8 van de Regeling goedkeuring verleend voor het gebruik van de stemmachines met het oog op de Tweede Kamer verkiezing van 22 november 2006.
- 4.2 Bij brief van 22 januari 2007 heeft de stichting de minister verzocht om de goedkeuring van alle bestaande stemcomputers in te trekken. Bij brief van 1 februari 2007 heeft de minister de stichting bericht dat aan het verzoek om de goedkeuring van alle bestaande stemcomputers in te trekken geen gehoor wordt gegeven omdat de goedkeuringen inmiddels onaantastbaar zijn geworden.
- 4.3 Bij besluit van 2 maart 2007 heeft de staatssecretaris naar aanleiding van een daartoe strekkend verzoek van 22 januari 2007 Nedap op de voet van de artikelen 5 en 8 van de Regeling goedkeuring verleend voor het gebruik van de stemmachines van de types ES3B, ESD1NL en ESN1 met het oog op de Provinciale Staten verkiezingen van 7 maart 2007. Bij brief van 30 maart 2007 heeft de stichting bezwaar gemaakt tegen het besluit van de staatssecretaris van 2 maart 2007.
- 4.4 Bij brief van 2 mei 2007 heeft de staatssecretaris de stichting uitgenodigd voor een hoorzitting op 15 mei 2007. Bij brief van 25 mei 2007 is een nieuwe datum voor de hoorzitting bepaald op 18 juni 2007.
- 4.5 Bij brief van 8 juni 2007 heeft Nedap een schriftelijke reactie gegeven op het bezwaarschrift van de stichting.
- 4.6 Op de hoorzitting van 18 juni 2007 hebben vertegenwoordigers van de stichting en van Nedap hun standpunt toegelicht. Van de hoorzitting is een verslag gemaakt dat als bijlage aan de beslissing op bezwaar is gehecht.
- 4.7 Bij besluit van 10 juli 2007 heeft de staatssecretaris de bezwaren van de stichting ongegrond verklaard en het bestreden besluit gehandhaafd.
- 4.8 Bij brief van 20 augustus 2007 heeft de stichting beroep ingesteld tegen het besluit van de staatssecretaris van 10 juli 2007. De gronden van het beroep dateren van 30 augustus 2007.

5 Gronden van beroep

- 5.1 De gronden van het beroep kunnen als volgt worden samengevat:

- a. De bredere context van dit geschil toont aan dat er zeer grote problemen rond stemcomputers zijn en dat het van groot belang is dat aan de waarborgen die gesteld zijn in de Regeling strikt de hand wordt gehouden (p. 1-2).
- b. De staatssecretaris heeft door de goedkeuringsbesluiten een situatie geschapen waarin niemand meer weet waar hij of zij aan toe is. De periodieke herkeuringen waarin de Regeling voorziet zijn door de recente goedkeuringsbesluiten betekenisloos geworden en mogelijkheden om tegen de gang van zaken in bezwaar of beroep te gaan zijn er feitelijk niet meer. Een voorlopige voorziening behoorde in het onderhavige geval niet tot de mogelijkheden (p. 2-3).
- c. Met de interpretatie van de staatssecretaris van het begrip stemmachine beschikken de stemmachines van Nedap niet meer over een aantal belangrijke functies die een stemmachine volgens de Regeling wel moet kunnen uitvoeren om te kunnen worden goedgekeurd. De stemcomputers voldoen niet aan de eisen die gesteld zijn in de regelgeving (p. 3-4).
- d. In het besluit op bezwaar wordt onder punt 1 ten onrechte aangenomen dat de geprogrammeerde stemgeheugens onderdeel zijn van de keuring (p. 4).
- e. De aanvullende test van Fox-it met de geprogrammeerde stemgeheugens is technisch gezien betekenisloos (p. 5).
- f. De verzegeling van de stemcomputers van Nedap deugt niet en hiervan was de minister al in november 2006 op de hoogte (p. 5-6). Het is in strijd met de zorgplicht voor een goed verloop van de verkiezingen om de verzegeling in november wel voorwerp te laten zijn van de goedkeuringsprocedure en de wijziging van de verzegeling in maart 2007 niet.
- g. Een groot aantal stemcomputers heeft tussen november 2006 en maart 2007 helemaal geen wijzigingen ondergaan, hetgeen op gespannen voet staat met de feitenweergave uit het besluit op bezwaar (p. 6).

6 Bespreking gronden van beroep

6.1 Grief a

- 6.1.1 De staatssecretaris heeft al eerder aangegeven dat de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 herzien moet worden. Haar ambtsvoorganger heeft in het najaar van 2006 nadat de kwetsbaarheden in volle omvang aan het licht kwamen een aantal maatregelen heeft genomen om het goede verloop van de Tweede Kamer verkiezing van 22 november 2006 te waarborgen, en in vervolg daarop ten behoeve van de Provinciale Staten verkiezingen van 7 maart 2007 een aantal extra maatregelen genomen. Daarnaast heeft de ambtsvoorganger van de staatssecretaris twee commissies ingesteld om het verkiezingsproces te onderzoeken en aangekondigd dat de Regeling, mede op basis van deze adviezen, zal worden herijkt. Het enkele feit dat er vraagtekens zijn geplaatst bij de betrouwbaarheid van de stemmachines

rechtvaardigt echter naar het oordeel van de staatssecretaris nog geen rechterlijke interventie bij wege van voorlopige voorziening of een gegrondverklaring van het beroep.

6.2 *Grief 2*

6.2.1 De staatssecretaris deelt niet de opvatting van de stichting dat door de recente goedkeuringsbesluiten, waarmee de stichting naar de staatssecretaris aanneemt het oog heeft op het besluit van 17 november 2006 en het besluit van 2 maart 2007 een situatie is ontstaan waar niemand meer weet waar hij of zij aan toe is. Het tegendeel is het geval! De staatssecretaris wijst in dit verband naar de overwegingen op p. 7 van het besluit van 10 juli 2007. Zoals in het besluit is uiteengezet, heeft de staatssecretaris juist tegen de achtergrond van de discussie over het gebruik van stemcomputers en de herijking van de Regeling beoogt te verzekeren dat er bij de fabrikant er geen enkel misverstand over kan bestaan dat na inwerkingtreding van een nieuwe regeling de goedkeuringen van de stemmachines onder de Regeling hun kracht zullen verliezen. De clausulering van de goedkeuring van 2 maart 2007 is dus juist ook in het belang van de stichting. Niet valt dan ook in te zien waarom de Stichting zich tegen deze beperking verzet, laat staan dat deze grief een voorlopige voorziening of een gegrondverklaring van het beroep zou rechtvaardigen.

6.2.2 De staatssecretaris begrijpt de grief van de stichting verder aldus dat het door de timing van het goedkeuringsbesluit van 2 maart 2007 vlak voor de Provinciale Staten verkiezingen voor haar geen reële optie was om toen een voorlopige voorziening te vragen. Het is aan de stichting te bepalen of zij toen in de gegeven omstandigheden een verzoek voorlopige voorziening wilde vragen. Dat zij daar toen niet voor gekozen heeft, is haar keuze. Daar kan de staatssecretaris niet in treden. De timing van het besluit van 2 maart 2007 kan, wat daar ook van zij, nimmer een rechtvaardiging vormen voor een schorsing van de goedkeuring in september 2007 of een gegrondverklaring van het beroep.

6.3 *Grief 3*

6.3.1 Aan de grief van de stichting dat de stemmachines van Nedap niet meer over een aantal belangrijke functies beschikken die een stemmachine volgens de Regeling wel moet kunnen uitvoeren om te worden goedgekeurd, ligt de veronderstelling ten grondslag dat bij het besluit van 2 maart 2007 ten gronde moest worden beoordeeld of de stemmachines in overeenstemming zijn met de Kieswet, in het bijzonder de voorwaarden van de bijlage bij de Regeling. Die veronderstelling is niet juist en miskent de systematiek van de Regeling. Dat wordt als volgt toegelicht.

6.3.2 De Regeling hanteert als uitgangspunt dat de goedkeuring van stemmachines in twee fasen plaats vindt. De eerste fase behelst de goedkeuring van het prototype van een

stemmachine. Op grond van artikel 3 van de Regeling kan een aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor het gebruik bij de verkiezingen eerst worden ingediend *nadat* het prototype van deze stemmachine door de minister is goedgekeurd. Artikel 4 lid 1 bepaalt dat de aanvrager bij de aanvraag voor de goedkeuring van het prototype van een stemmachine een verklaring overlegt van een keuringsinstelling dat het prototype aan de in de Kieswet, het Kiesbesluit en in de bijlage gestelde voorwaarden voor het gebruik van stemmachines bij de verkiezingen voldoet dan wel onder welke voorwaarden het prototype aan deze voorwaarden voldoet. De eerste fase behelst dus de beoordeling of het prototype van de stemmachine voldoet aan de voorwaarden van de Regeling. De tweede fase van goedkeuring van stemmachines behelst de goedkeuring van de stemmachine voor gebruik bij verkiezingen. Op grond van artikel 5 lid 1 van de Regeling legt de aanvrager bij de aanvraag voor de goedkeuring van een stemmachine voor gebruik bij de verkiezingen een verklaring over van een keuringsinstelling dat een exemplaar van de stemmachine, gekozen uit een door de aanvrager aan de keuringsinstelling ter beschikking gesteld aantal van ten minste 10 stuks, in voldoende mate met het prototype overeenstemt dan wel voldoet aan de voorwaarden waaronder het prototype is goedgekeurd. Bij geringe aanpassingen van een voor gebruik bij de verkiezingen goedgekeurde stemmachine die het prototype niet wezenlijk aantasten, kan de aanvrager volstaan met een goedkeuring van de stemmachine als bedoeld in artikel 5 (artikel 8).

6.3.3 Uit de hiervoor geschetste systematiek van de Regeling blijkt dat de regelgever de goedkeuring van stemmachines aldus gestalte heeft gegeven dat (alleen) bij de eerste fase van de goedkeuring van stemmachines, te weten de goedkeuring van het prototype van de stemmachines wordt beoordeeld of het prototype van een stemmachine in overeenstemming is met de bijlage van de Regeling. De tweede fase van de goedkeuring van stemmachines is beperkt tot de toets of een exemplaar van de stemmachines, die willekeurig is geselecteerd uit een aantal door de aanvrager aan de keuringsinstelling ter beschikking gestelde stemmachines, in overeenstemming is met het prototype. Deze systematiek blijkt zowel uit de letterlijke tekst van de Regeling als uit de toelichting. Uit dat wettelijk stelsel vloeit tevens voort dat in het kader van de tweede fase van de goedkeuring geen ruimte is om opnieuw te beoordelen of de stemmachines in overeenstemming zijn met de voorwaarden van de bijlage van de Regeling.

6.3.4 In het geval van Nedap zijn de prototypes van de stemmachines van Nedap op de voet van artikel 4 in 1998, 2002 en 2006 goedgekeurd. Op dat moment is, in overeenstemming met de wettelijke systematiek, vastgesteld dat de prototypes in overeenstemming waren met de Kieswet en de daarop geënte regelgeving. De prototypegoedkeuringen van de stemmachines van Nedap zijn rechtens onaantastbaar. Dat impliceert volgens vaste rechtspraak dat van de rechtmatigheid van de goedkeuringen moet worden uitgegaan (HR 26 september 1986, NJ 1987, 253;

HR 9 mei 1986, NJ 1987, 252; ARRS 5 maart 1992, AB 1992/377 en ABRS 28 februari 2007, AB 2007/199). Anders gezegd, de beoordeling of de stemmachines aan de in de bijlage van de Regeling verankerde voorwaarden voldoen, is binnen het stelsel van de Regeling een gegeven.

6.3.5 Verder is het zo dat de minister bij besluit van 17 november 2006 goedkeuring heeft verleend voor het gebruik van de stemmachines met het oog op de Tweede Kamer verkiezingen van 22 november 2006. Bij die goedkeuring is vastgesteld dat de wijzigingen die Nedap heeft doorgevoerd in de stemmachines om misbruik te voorkomen, in overeenstemming zijn met de prototypes die reeds eerder zijn goedgekeurd dan wel voldoen aan de voorwaarden waaronder de prototypes zijn goedgekeurd. Het besluit van 2 maart 2007 bracht in die goedkeuring geen enkele verandering. Het besluit van 2 maart 2007 voorzag er alleen in dat de goedkeuring werd "verlengd" voor de Provinciale Staten verkiezingen van 7 maart 2007. In het licht hiervan staat naar het oordeel van de staatssecretaris niet alleen het wettelijk stelsel, maar ook de rechtszekerheid eraan in de weg dat de reeds goedgekeurde stemmachines van Nedap nu alsnog voorwerp worden van een debat of ze voldoen aan de voorwaarden van de bijlage van de Regeling.

6.3.6 Subsidiair wijst de staatssecretaris erop dat gegeven de bestendige uitleg die sinds jaar en dag aan het begrip stemmachine is gegeven, de staatssecretaris terecht geen aanleiding heeft gezien om de goedkeuring voor gebruik bij verkiezingen van de stemmachines in 2007 te weigeren. Feit is nu eenmaal dat bestendige praktijk is geweest dat de beoordeling of stemmachines in overeenstemming zijn met de voorwaarden van de Regeling beperkt is gebleven tot de "fysieke" stemmachines en dat de ISS-software en de stemeenheid niet in deze goedkeuringsprocedure is betrokken. Nu bij het besluit van 2 maart 2007 feitelijk alleen de goedkeuring van de betreffende stemmachines werd verlengd voor de Provinciale Staten verkiezingen, en in de stemmachines als zodanig geen wijzigingen zijn doorgevoerd, was er geen aanleiding goedkeuring te onthouden.

6.4 *Grievens d en e*

6.4.1 De grieven d en e lenen zich voor gezamenlijke bespreking.

6.4.2 De stichting miskent dat er verschil bestaat tussen enerzijds de software die de stemmachine van Nedap gebruikt zodat de kiezer een keuze kan maken en dat deze keuze elektronisch in het stemgeheugen kan worden opgeslagen en anderzijds de ISS-software en de programmeereenheid die benodigd zijn om de stemgeheugens te programmeren door ze te voorzien van de juiste lijsten en kandidaten. De eerste software is onderdeel van de prototypegoedkeuring als bedoeld in artikel 4 van de Regeling en van de goedkeuring als bedoeld in de artikelen 5 en 8. De ISS-software en de programmeerheid vallen volgens de bestendige praktijk van het ministerie buiten

de goedkeuringsprocedure. De goedkeuring van de stemmachines is inclusief een geprogrammeerd stemgeheugen. Daarbij wordt vastgesteld of de stemmachines in combinatie met de geprogrammeerde stemgeheugen correct werken. De ambtsvoorganger van de staatssecretaris heeft derhalve terecht in zijn brief van 1 februari 2007 opgemerkt dat de geprogrammeerde stemgeheugens (lees: de ingebouwde software) onderdeel uitmaken van de goedkeuring van een prototype en de ISS-software en de programmeereenheid niet.

6.4.3 Opgemerkt zij verder in dit verband dat de overschrijfbare EPRON is vervangen door een niet overschrijfbaar EPRON en dat de software is aangepast in verband met de weergave van diakriten hetgeen voor de Tweede Kamerverkiezingen een nieuwe goedkeuring op grond van artikel 5 en 8 van de Regeling noodzakelijk maakte. In het kader van de verkiezingen van Provinciale Staten zijn daarentegen slechts wijzigingen in het omhulsel (de verzegeling) van de stemmachines doorgevoerd, zodat *in zoverre* een goedkeuringsprocedure ex de artikelen 5 en 8 op dat moment niet noodzakelijk was.

6.4.4 De aanvullende test met de geprogrammeerde stemgeheugens met de lijsten van kandidaten en partijen voor de Provinciale Statenverkiezingen door Fox-It was, anders dan de stichting veronderstelt, in technische zin niet betekenisloos en niet bedoeld als rookgordijn om over de goedkeuring verwarring te scheppen. Zoals in het besluit van 10 juli 2007 is toegelicht, heeft het onderzoek van Fox-It juist blijk gegeven van een zorgvuldige voorbereiding van het besluit zoals bedoeld in artikel 3:2 Awb. De test wees immers uit dat de geteste machines uitgebrachte stemmen foutloos konden verwerken.

6.4.5 Ten slotte wijst de staatssecretaris er nogmaals op dat de prototypes van de stemmachines van Nedap – onaantastbaar – zijn goedgekeurd en dat ook deze klacht binnen het systeem van de Regeling een gepasseerd station is.

6.5 *Grief*

6.5.1 De stichting meent dat het in strijd is met de zorgplicht voor een goed verloop van de verkiezingen om de verzegeling in november 2006 wel voorwerp te laten zijn van de goedkeuringsprocedure en de wijziging van de verzegeling in maart 2007 niet. De stichting verliest hiermee uit het oog dat de (aanpassing van de) fysieke verzegeling van stemmachines, net zoals bijv. het aanbrengen van handvaten op een stemmachine, noch in november 2006, noch in maart 2007 voorwerp is geweest van de goedkeuring in de zin van de Regeling.

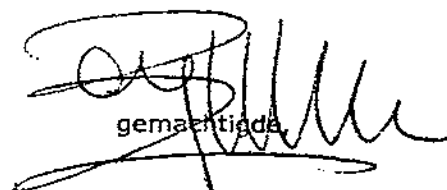
6.6 Grief g

6.6.1 Deze grief snijdt geen hout. De feiten zijn in de beslissing op bezwaar juist weergegeven.

7 Conclusie

7.1 De staatssecretaris concludeert tot afwijzing van de voorlopige voorziening en tot ongegrondverklaring van het beroep; kosten rechtens.

18 september 2007

gemaachtigde

behandeld door	A.J. Boorsma
correspondentie	postbus 11756, 2502 AT Den Haag
telefoon	(070) 515 38 33
fax	(070) 515 30 31
e-mail	aj.boorsma@pelsrijcken.nl
zaaknummer	10022935

Voorzieningenrechter Rechtbank Alkmaar

vrijdag 21 september 2007 om 12.00 uur

nr. 07 / 2340 (vovo) en 07 / 2268 (beroep)

**Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/Stichting Wij
vertrouwen stemcomputers niet**

Pleitnota A.J. Boorsma

1 Inleidende opmerkingen

- 1.1 Bij besluit van 2 maart 2007 heeft de staatssecretaris op grond van de artikelen 5 en 8 van de Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997 (Regeling) goedkeuring verleend voor het gebruik van de stemmachines van Nedap van de types ES3B, ESD1NL en ESN1 met het oog op de verkiezingen van Provinciale Staten. Ten tijde van het besluit tot goedkeuring vond een breder maatschappelijk en politiek debat plaats over de aanvaardbaarheid van het gebruik van stemmachines. Dat debat is nog gaande: volgende week donderdag wordt een advies van de commissie Inrichting Verkiezingsproces onder leiding van mr. Korthals Altes, oud-voorzitter van de Eerste Kamer verwacht over de toekomstige inrichting van het verkiezingsproces. Mede op basis van het advies zal het Kabinet voorstellen voor wijziging van de Kieswet en de Regeling indienen en met de Tweede Kamer bespreken.
- 1.2 In het verweerschrift dat afgelopen dinsdag namens de staatssecretaris bij uw rechtbank is ingediend, is een uitvoeriger uiteenzetting gegeven van de context van het geschil dat vandaag aan de orde is en is op de verschillende argumenten van de stichting ingegaan, waarmee de stichting schorsing van de goedkeuring van alle stemmachines van Nedap beoogt te bewerkstelligen. Ik hoop dat u kans heeft gezien kennis te nemen van dat verweerschrift en wil mijn spreektijd met name benutten om iets te zeggen over twee aspecten van de voorlopige voorziening waarop in het verweerschrift nog niet is ingegaan. Dat betreft de vraag naar het procesbelang en spoedeisende karakter van het verzoek voorlopige voorziening alsmede het aspect van de belangenafweging.

2 Procesbelang en spoedeisend belang

- 2.1 De staatssecretaris stelt voorop dat het niet vaak voorkomt dat een belanghebbende eerst zes maanden na het nemen van een primair besluit zich tot een voorzieningenrechter wendt met het verzoek een voorlopige voorziening te treffen die strekt tot schorsing van het volledige besluit. De vraag dringt zich dan ook op wat de stichting met deze procedure hoopt te bereiken.
- 2.2 Blijkens het verzoekschrift is het verzoek om twee redenen ingegeven. De stichting is in de eerste plaats bezorgd dat in 2008 bij enkele gemeentelijke herindelingsverkiezingen de daarbij betrokken gemeenten hoogstwaarschijnlijk gebruik zullen maken van stembalies van Nedap. Daarnaast wil de stichting kennelijk voorkomen dat op 10 oktober a.s. bij het burgemeestersreferendum in Utrecht gebruik zal worden gemaakt van de stembalies van Nedap.
- 2.3 Om te beginnen de gemeentelijke herindelingsverkiezingen. Waarschijnlijk zullen in november 2008 twee gemeentelijke herindelingsverkiezingen plaatsvinden. Als gezegd is de staatssecretaris op dit moment bezig met de herijking van de (voorwaarden van de bijlage van) de Regeling. De planning is erop gericht dat dit werk voor de jaarwisseling is afgerond. De vaststelling van een nieuwe regeling heeft tot gevolg dat de oude goedkeuringen van de stembalies van Nedap hun gelding zullen verliezen en dat de stembalies van Nedap eerst zullen moeten worden goedgekeurd aan de hand van de nieuwe regeling voordat zij bij de gemeentelijke herindelingsverkiezingen in 2008 kunnen worden ingezet. Dat impliceert dat het verzoek voorlopige voorziening, voor zover dat strekt tot volledige schorsing van het besluit van 2 maart 2007, vanwege van het ontbreken van een spoedeisend belang moet worden afgewezen. Bovendien mist de stichting om diezelfde reden een procesbelang bij een schorsing.
- 2.4 Aldus gaat het naar het oordeel van de staatssecretaris alleen om de goedkeuring van de stembalies voor zover deze van betekenis zou kunnen zijn voor het lokale referendum in Utrecht. De stichting gaat er blijkens haar verzoekschrift vanuit dat de goedkeuring van de staatssecretaris noodzakelijk is voor het gebruik van de stembalies van Nedap bij het lokale referendum in Utrecht. De koppeling die zij veronderstelt tussen het goedkeuringsbesluit van de staatssecretaris en de beslissing van de gemeente om een lokaal referendum te houden en daarbij gebruik te maken van de stembalies van Nedap is er echter – strikt juridisch gezien – niet.
- 2.5 Het is belangrijk vast te stellen dat uit artikel 1 onder e van de Regeling volgt dat de goedkeuring van de staatssecretaris van stembalies alleen betrekking heeft op verkiezingen van de Tweede Kamer, Provinciale Staten, gemeenteraden en het Europees Parlement. De Kieswet en de Regeling zijn gelet hierop niet van toepassing op het lokale referendum in Utrecht. Dit impliceert dat op grond van de Kieswet zelf

geen goedkeuring van de staatssecretaris is vereist voor het gebruik van stemmachines bij het lokale referendum. Gelet hierop schiet de stichting met een schorsing van het goedkeuringsbesluit niets op.

- 2.6 Men kan zich afvragen of dit anders komt te liggen als gevolg van het feit dat de gemeente blijkens artikel 12 lid 3 van de Referendumverordening gemeente Utrecht (te vinden op www.utrecht.nl/images/secretarie/communicatie/referendum.nl) bepaald heeft dat de Kieswet voor zoveel mogelijk van overeenkomstige toepassing is op de uitvoering en organisatie van dit referendum. Dat is maar zeer de vraag. Blijkens de letterlijke tekst van artikel 12 lid 3 heeft de gemeente Utrecht beoogd om de overeenkomstige toepassing van de Kieswet toe te snijden op *de organisatie en uitvoering* van een referendum. Hieruit volgt niet automatisch dat de stemming alleen kan plaatsvinden op door de staatssecretaris goedgekeurde stemmachines. Volgens artikel 12 lid 3 is de Kieswet *alleen voor zoveel mogelijk* van overeenkomstige toepassing is. Dat laat aan de gemeente nadrukkelijk de ruimte om - naar eigen inzicht - geen overeenkomstige toepassing te verlenen aan bepalingen van de Kieswet, zoals de bepalingen van de Regeling. Naar de staatssecretaris van de gemeente heeft begrepen, wordt deze bepaling ook aldus uitgelegd dat Nedap helemaal niet de beschikking hoeft te hebben over een goedkeuring van de staatssecretaris. Dit betekent dat, anders dan de stichting veronderstelt, er - juridisch gezien - geen verband bestaat tussen de goedkeuring van de staatssecretaris op grond van de Kieswet en het gebruik van stemmachines bij het lokale referendum.
- 2.7 Het voorgaande betekent dat de stichting voor wat betreft het gebruik van stemmachines van Nedap bij het lokale referendum helemaal niets opschiet met een schorsing van de goedkeuring van de staatssecretaris. Zou u namelijk een schorsing willen uitspreken, dan staat het de gemeente op grond van de gemeentelijke verordening - juridisch gezien - nog steeds vrij om gebruik te maken van de stemmachines. Dat geldt te meer indien bedacht wordt dat het de gemeente ook vrijstaat om de verordening zo te wijzigen dat de Kieswet helemaal niet van toepassing is.
- 2.8 Dat brengt mij bij een laatste opmerking over dit punt. Het is niet de staatssecretaris die besloten heeft om op 10 oktober a.s. een raadplegend referendum te houden en daarbij gebruik te maken van de stemmachines van Nedap. De staatssecretaris "gaat" niet over lokale referenda en de stemmachines die daarbij worden gebruikt. De keuze om stemmachines van Nedap te gebruiken behoort tot de eigen verantwoordelijkheid van de gemeente Utrecht. Zij bepaalt bij een lokaal referendum zelf of, en zo ja welke stemmachines worden gebruikt en welke veiligheidsmaatregelen in acht moeten worden genomen. De gemeente Utrecht zou ook net zo goed kunnen besluiten om geen stemmachines te gebruiken. In die afweging kan de staatssecretaris niet treden. Gelet op het voorgaande is de stichting met haar verzoek om een voorlopige voorziening aan het verkeerde adres.

- 2.9 Kort samengevat: de stichting ontbeert een procesbelang en een spoedeisend belang bij het verzoek voorlopige voorziening.

3 Bespreking van het verzoek in het licht van de vereiste belangenafweging

- 3.1 Voor zover u zou oordelen dat de stichting wel een procesbelang en een spoedeisend belang heeft bij haar verzoek, stelt de staatssecretaris zich – subsidiair – op het standpunt dat haar belang zwaarder moet wegen dan het belang van de stichting bij een verstreckende maatregel als de schorsing van alle goedgekeurde stemmachines van Nedap. Dat wordt als volgt toegelicht.

- 3.2 De staatssecretaris stelt voorop dat haar ambtsvoorganger in de aanloop naar de Tweede Kamer verkiezingen heeft onderkend dat er vragen waren gerezen over het gebruik van stemmachines. Teneinde het goede en veilige verloop van de Tweede Kamer verkiezingen te verzekeren, heeft de ambtsvoorganger van de staatssecretaris een pakket van maatregelen genomen. In essentie komen die maatregelen op het volgende neer:

- plaatsing van een niet-overschrijfbaar EPROM in de stemmachines zodat deze niet te manipuleren zijn;
- aanpassing van de stemmachines om het risico van af luisteren te minimaliseren;
- verbetering van de fysieke verzegeling van stemmachines waardoor het niet mogelijk is onopgemerkt de stemmachines te openen;
- aandacht bij gemeenten voor het belang van beveiliging bij de opslag van stemmachines;
- instructies aan de leden van de stembureaus.

- 3.3 Met het oog op de verkiezingen van de Provinciale Staten heeft de staatssecretaris in aanvulling hierop de volgende maatregelen genomen:

- verbetering van de verzegeling van de stemmachines;
- controle van de bij de verkiezing te gebruiken stemmachines;
- vervanging van de oude EPROM's door nieuwe in de stemmachines;
- test door het bedrijf Fox-IT van de geprogrammeerde stemgeheugens voor de verkiezing van Provinciale Staten om te controleren of de stemmachines de stemmen zonder fouten verwerken.

- 3.4 De staatssecretaris en haar rechtsvoorganger waren zich met andere woorden ten volle van de problematiek bewust en hebben alle mogelijke maatregelen genomen om het goede en veilige verloop van de verkiezingen te waarborgen. Van betekenis is hierbij dat de (ambtsvoorganger van de) staatssecretaris herhaaldelijk en indringend

met de Tweede Kamer over de problematiek heeft overlegd en dat er vanuit de Tweede Kamer brede steun bestond voor de aanpak door de toenmalige minister.

- 3.5 Het is ook belangrijk vast te stellen dat zowel de Tweede Kamer verkiezingen als de Provinciale Staten verkiezingen zonder noemenswaardige problemen zijn verlopen. Bij de verkiezingen op 22 november 2006 is in 425 gemeentes gestemd met Nedap-stemmachines. Zoals ook de Tweede Kamer is geïnformeerd, hebben zich bij de voorbereiding, noch tijdens de verkiezingen noemenswaardige problemen met de stemmachines voorgedaan. Op de dag van de verkiezingen heeft zich in een aantal gevallen technische storingen voorgedaan. Het betrof reguliere storingen die los stonden van de extra veiligheidsmaatregelen en die op de gebruikelijke manier in overleg met de betreffende gemeente en de fabrikant zijn verholpen. Vóór de start van de verkiezingen zijn uit voorzorg op 22 november 2006 twee stemmachines overgebracht naar het Nederlands Forensisch Instituut (NFI). In beide gevallen was er twijfel bij de stembureaus of de nummering van de verzegeling juist was. Met deze machines is niet gestemd. Het NFI heeft geen aanwijzingen gevonden dat de werking van deze stemmachines door manipulatie is beïnvloed. Na de verkiezingen van 22 november 2006 zijn in 40 gemeenten alle stemmachines gecontroleerd. Van de 1023 gecontroleerde machines zijn er 1018 zonder afwijking akkoord bevonden. Vijf machines zijn door het NFI onderzocht. Dat onderzoek heeft geen aanwijzingen van manipulatie aan het licht gebracht. Met andere woorden, de betrouwbaarheid van de verkiezingen zelf evenals de betrouwbaarheid van de uitslag in Nederland zijn nimmer in het geding geweest (TK, vergaderjaar 2006-2007, 30 800 VII, nr. 26).

Dat wordt overigens ook onderstreept door de waarnemersmissie van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) van 12 maart 2007.

- 3.6 Het voorgaande laat onverlet dat de ambtsvoorganger van de staatssecretaris en de staatssecretaris hebben onderkend dat de maatregelen die genomen zijn met het oog op de Tweede kamer verkiezingen en de Provinciale Statenverkiezingen onvoldoende zijn om de inrichting van het verkiezingsproces voor de toekomst structureel beter te waarborgen. Om die reden heeft de ambtsvoorganger van de staatssecretaris, wederom in nauw overleg en met steun van de Tweede Kamer, twee commissies in het leven geroepen om hem (o.a.) te adviseren over de toekomstige inrichting van het verkiezingsproces. Het advies van de commissie Besluitvorming Stemmachines is er en het advies van de commissie Inrichting Verkiezingsproces wordt op hele korte termijn, namelijk op 27 september verwacht. De staatssecretaris heeft direct na het verschijnen van het rapport van de commissie Besluitvorming stemmachines vastgesteld dat de huidige Regeling aangepast moet worden. De staatssecretaris streeft ernaar een nieuwe regeling voor het einde van het jaar vast te stellen. Binnen afzienbare termijn zullen er dus nieuwe regels voor de goedkeuring van stemmachines zijn. Het voorgaande betekent dat er geen enkele grond is om daarop

nu – bij wege van een voorlopige voorziening – te anticiperen. Dat weegt te meer nu de vaststelling van een nieuwe regeling tot gevolg zal hebben dat de huidige goedkeuring van de stemb machines haar betekenis zal verliezen. Dat betekent met andere woorden dat de goedkeuring van 2 maart 2007 naar verwachting voor het einde van het jaar expireert, en dus nog een zeer beperkte looptijd heeft. Dat relativeert eens te meer het belang van de stichting bij een voorlopige voorziening.

- 3.7 De staatssecretaris is op grond van al het voorgaande van oordeel dat er zeer zwaarwegende belangen moeten zijn die in weerwil van het voorgaande een voorlopige voorziening van de stichting rechtvaardigen. Wat is dan dat belang van de stichting?
- 3.8 Wanneer al zou worden aangenomen dat de stichting een procesbelang heeft bij haar verzoek met het oog op het lokale referendum in Utrecht of vanwege de gemeentelijke herindelingsverkiezingen in het najaar van 2008, dan kan worden vastgesteld dat het bezwaar van de stichting zich met name richt tegen het feit dat de zogenaamde ISS-software en de programmeereenheid niet zijn goedgekeurd en er dus niet is vastgesteld of deze software en het apparaat in overeenstemming zijn met de voorwaarden uit de bijlage bij de Regeling. Deze klacht is binnen het bestek van deze procedure niet aan de orde. Zoals in het verweerschrift namens de staatssecretaris is uiteengezet valt de goedkeuring van stemb machines in twee fasen uiteen. De eerste fase, de zogenaamde goedkeuring van een prototype, voorziet erin dat de aanvrager bij de aanvraag voor de goedkeuring van een stemb machine een verklaring overlegt van een keuringsinstelling dat het prototype aan de in de Kieswet, het Kiesbesluit en de in de bijlage gestelde voorwaarden voor het gebruik van stemb machines bij verkiezingen voldoet dan wel onder voorwaarden het prototype aan deze voorwaarden voldoet. De eerste fase behelst dus de beoordeling of het prototype van de stemb machine voldoet aan de voorwaarden van de Regeling. De tweede fase van de goedkeuring van de stemb machines behelst de goedkeuring van de stemb machine voor gebruik bij verkiezingen. Die fase is neergelegd in artikel 5 en artikel 8 van de Regeling. Die fase beperkt zich tot de toets of een exemplaar van de stemb machines, die willekeurig is geselecteerd uit een aantal door de aanvrager aan de keuringsinstelling ter beschikking gesteld stemb machines, in overeenstemming is met het prototype. Nu reeds in het verleden de prototypes van de stemb machines van Nedap op de voet van artikel 4 zijn goedgekeurd én op dat moment is vastgesteld dat de prototypes in overeenstemming waren met de Regeling en tegen die goedkeuringsbesluiten geen rechtsmiddelen zijn aangewend, moet voor deze procedure van de rechtmatigheid van de goedkeuringen worden uitgegaan. Met andere woorden, de vraag of de programmeereenheid en de ISS-software onderdeel behoren te zijn van de goedkeuring van de stemb machines, wat daar ook van zij, kan binnen het bestek van de onderhavige procedure niet meer aan de orde komen.
- 3.9 Het voorgaande weegt te meer nu de voormalige minister bij besluit van 17 november 2006 goedkeuring heeft verleend voor het gebruik van exact dezelfde stemb machines

met het oog op de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2006. Bij die goedkeuring is vastgesteld dat de wijzigingen die Nedap heeft doorgevoerd in de stemmachines om misbruik te voorkomen, in overeenstemming zijn met de prototypes die reeds eerder zijn goedgekeurd en wel voldoen aan de voorwaarden waaronder de prototypes zijn goedgekeurd. Ook dat besluit is onaantastbaar. Dat heeft de voormalige minister bij brief van 2 februari 2007 aan de stichting laten weten. Het besluit van 2 maart 2007 bracht in die goedkeuring alleen in zoverre verandering dat daarmee de goedkeuring van de stemmachines werd verlengd naar de Provinciale Statenverkiezingen. In de stemmachines als zodanig waren, anders dan bij de Tweede Kamerverkiezingen, geen wijzigingen doorgevoerd. Voor een discussie over de vraag of de programmeereenheid en de ISS-software voorwerp zouden moeten vormen van de goedkeuring is met andere woorden in deze procedure geen plaats. Dat is een gepasseerd station.

- 3.10 Ten slotte onderstreept de staatssecretaris dat het sinds begin jaren '90 bestendige bestuurspraktijk is geweest dat de goedkeuring van de stemmachines beperkt is tot de stemmachine als zodanig en dat de ISS-software en de programmeereenheid buiten de goedkeuringsprocedure vielen. De Regeling voorziet ook niet in voorschriften ten aanzien van de ISS-software en de programmeereenheid. Het kabinet zal, mede op basis van de adviezen van de twee commissies, op korte termijn vaststellen hoe het verkiezingsproces, daaronder begrepen de voorwaarden voor goedkeuring, voor de toekomst eruit zal komen te zien. Zeker nu de goedkeuring primair betrekking had op de Provinciale Statenverkiezingen, en de goedkeuring binnen afzienbare termijn zal expireren, is er dan ook geen enkele aanleiding om bij wege van voorlopige voorziening te breken met deze vaste bestuurspraktijk en staatssecretaris op te dragen de stemmachines opnieuw, inclusief de ISS-software en de programmeereenheid, goed te keuren.

4 Conclusie

- 4.1 De staatssecretaris concludeert tot afwijzing van het verzoek voorlopige voorziening; kosten rechtens.

TNO ITSEF BV

Offerte

Retouradres: Delftechpark 1, 2628 XJ DELFT

Nedap N.V.
T.a.v. de heer R. Wolbers
Parallelweg 2
7141 DC GROENLO

Onderwerp
Keuring beveiliging stemmachines

Geachte heer Wolbers,

Stemmachines die in Nederland worden gebruikt moeten voldoen aan de eisen zoals genoemd in de "Regeling voorwaarden en goedkeuring stemmachines 1997" van 11 juli 1997/ nr. CW197/U1000 ("De Regeling") en zoals voor het laatst gewijzigd op 1 januari 2002. Door ITSEF zijn in het verleden stemmachines van Nedap gekeurd en vervolgens goedgekeurd door de Minister.

U heeft ons het document "Extra voorzorgsmaatregelen stemmachines TK verkiezingen 22 november 2006" van 14-09-2006 toegestuurd. Deze maatregelen zijn erop gericht te voorkomen dat er stemmachines in het beheer van de gemeenten aanwezig zijn die niet overeenkomen met een door de Minister goedgekeurde configuratie.

Een deel van deze maatregelen betreft wijzigingen van de stemmachine:

- het vervangen van de EPROM met programmatuur door een uniek gemarkeerde PROM
- het aanbrengen van een zegel op de stemmachine.

Voor de overige maatregelen en de verzegeling bestaan geen eisen in de Regeling. De vervanging van het EEPROM is een "geringe aanpassing" conform artikel 8 en 5 van de Regeling. Volgens uw informatie worden de volgende stemmachines en software versies gebruikt:

- BS3A1 met software versie 2.12
- BS3B met software versie 2.12
- ESD1NL met software versie 3.02
- ESN1 met software versie 4.01

Deze machines en software versies zijn eerder gekeurd door ons en daarna goedgekeurd door de Minister.

Nederlandse Organisatie voor
toegepast-natuurwetenschappelijk
onderzoek/Netherlands Organisation
for Applied Scientific Research

TNO ITSEF BV
Delftechpark 1
2628 XJ DELFT

www.tno.nl

T 015 269 2500
F 015 269 2555
info@itsef.com

Datum
20 september 2006

Onzo referentie
06-QUO-223

Contactpersoon
Hugo Buitenhuis

E-mail
buitenhuis@itsef.com

Doorkiesnummer
015 269 2508

Doorkiesfax
015 269 2555

Projectnummer
06118

Bijlage(n)
1

Kopie aan
ITSEF-HBUI/sbus

Op opdrachten aan TNO zijn van toepassing de Algemene Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO, zoals gedeponeerd bij de Arrondissementsrechtbank te Den Haag en de Kamer van Koophandel Haaglanden.

Datum
20 september 2006

Onze referentie
06-QUO-223

Blad
2/3

Uit te voeren werkzaamheden

- Nedap zal van elke machinetype tenminste 10 verzegelde exemplaren ter beschikking stellen. Uit deze exemplaren zal ITSEF van elk type een exemplaar kiezen voor de keuring.
- Voorbereiden van de keuringen: verzamelen en bestuderen eerdere keuringsrapporten, vaststellen van de software checksums, bestuderen procedure voor verzegeling en nummering.
- Van de geselecteerde exemplaren zal door ITSEF vastgesteld worden of de eerder gekeurde software aanwezig is en of de gewijzigde machine voldoet aan de overige voorwaarden van de "Regeling". Nedap zal hulpmiddelen ter beschikking stellen om de aanwezigheid van de juiste software vast te stellen.
- De resultaten van de keuring zullen worden vastgelegd in een concept keuringsrapport dat zal worden aangeboden aan Nedap en het ministerie. Na ontvangst van eventueel commentaar zal een definitief keuringsrapport gemaakt worden en een verklaring van goedkeuring bij positief resultaat.

Prijs en betaling

De prijzen voor de werkzaamheden is vast bedraagt:

- € 4.000,- voorbereiding van de keuringen
- € 1.500,- per keuring van een type
- € 4.000,- opstellen concept rapportage en interne review
- € 2.000,- opstellen definitief rapport en verklaring

Wij zullen de prijs in 2 termijnen factureren:

- € 8.000,- bij ontvangst van de opdracht
- Het restant bij levering van de verklaring en het rapport.

Voor mogelijk aanvullende besprekingen zullen wij u € 500,- per dagdeel in rekening brengen.

Planning

De werkzaamheden zullen in onderling overleg uitgevoerd worden.

Voorwaarden

De bijgevoegde Algemene Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO zijn van toepassing.

Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met de heer Hugo Buitenhuis, doorkiesnummer 015 269 2508.

Wij vertrouwen u een passende aanbieding gedaan te hebben en zien uw reactie met belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,

Dirk-Jan Out
Directeur